

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Přechodové rituály u Romů v Pardubicích
Lenka Pajerová

Bakalářská práce
2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Lenka PAJEROVÁ
Osobní číslo: H08623
Studijní program: B6703 Sociologie
Studijní obor: Sociální antropologie
Název tématu: Přechodové rituály u Romů v Pardubicích
Zadávající katedra: Katedra sociálních věd

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Stručné představení historie Romů 2. Teoretický úvod do tématu, shrnutí dosavadních informací, které byly v této oblasti zjištěny 3. Kvalitativní výzkum v Pardubicích na Židově, rozhovor s co nejvíce respondenty různého věku a pohlaví. Předmětem práce je srovnání jak pamětníci hodnotí dřívější zvyklosti a co se již nedodrží a které rituály se stále praktukují. Chci zjistit do jaké míry Romové v dnešní společnosti praktikují zvyky a tradice spojené s narozením dítěte, křtem, svatbou, pohřbem..

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Horváthová, Emília. Cigáni na Slovensku 1964. s. 335-342 Hübschmannová, Milena. Šaj pes dovakeras. Olomouc 1998. S. 1 MANN, Arne B. Romský dějepis. 2001. S. 48 Lacková, Elena. Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. 1997. s. 143

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Zbyněk Andrš, Ph.D.
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: 30. dubna 2010

Termín odevzdání bakalářské práce: 31. března 2011

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. MgA. Tomáš Petráň, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Lenka Pajerová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi pomohli k tomu, aby tato bakalářská práce mohla vzniknout. Děkuji především svému vedoucímu práce Mgr. Zbyňku Andršovi, Ph.D., který mě přivedl k zájmu o Romy, za jeho pomoc, cenné rady, ochotu a čas, který mi věnoval. Poděkování patří také všem informátorům, především neziskové organizaci Darjav a paní Róze, za její trpělivost a ochotu. Děkuji také své rodině a příteli za trpělivost.

Děkuji

Lenka Pajerová

ANOTACE:

Ústředním tématem této bakalářské práce je výzkum přechodových rituálů, tedy konkrétně rituálů spojených s těhotenstvím, narozením dítěte, smrtí a pohřbem u Romů v Pardubicích. Práce zkoumá, jaké tradiční rituály a zvyky pojící se s narozením a smrtí člověka přetrvaly do současnosti, které tradice zanikly nebo byly přetvořeny a do jaké míry jsou mezi pardubickými Romy zachovány, ať už ve formě ústní nebo praktické.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Romové, Slovenští Romové, Olašští Romové, Pardubice, rituály, Tradice, Těhotenství, Narození dítěte, Smrt, Pohřeb

TITLE:

Rites of passage by Roma in Pardubice

ANNOTATION:

The main topic of this Bachelor thesis is the research of the Rites of Passage, specifically the rites connected with pregnancy, the birth of a child, death and the funerals of the Roma culture in Pardubice. The thesis examines what traditional rituals and traditions, that are connected with the birth and death of a person, survived into the present, what traditions disappeared or where transformed and into what amount are they maintained with the Roma culture in Pardubice whether in the oral form or practical.

KEYWORDS:

Roma, Slovakian Romas, Vlachike Romas, rituals, traditions, pregnancy, the birth of a child, death, funeral

Obsah

1. ÚVOD	8
2. POSTUP A METODIKA SBĚRU DAT PRO PŘEDLOŽENOU STUDII	11
3. PŘÍCHOD ROMŮ DO ČECH.....	13
3.1. Současná skladba Romů žijících v České republice	15
4. TEORETICKÝ PŘEHLED JEDNOTLIVÝCH RITUÁLŮ	17
4.1. Rituály praktikované během těhotenství, porodu a křtu.....	17
4.1.1. Těhotenství.....	18
4.1.2. Porod	21
4.1.3. Období před křtem	22
4.1.4. Křest	25
4.2. Rituály spojené se smrtí a pohřbem.....	26
4.2.1. Období těsně po úmrtí.....	27
4.2.2. Vartování	28
4.2.3. Pohřeb.....	29
4.2.4. Po pohřbu	30
4.2.5. Mulo	31
5. VÝZKUM JEDNOTLIVÝCH TRADIC U ROMŮ V PARDUBICÍCH	34
5.1. Tradice spojené s těhotenstvím, porodem a křtem	34
5.1.1. Těhotenství.....	34
5.1.2. Porod	41
5.1.3. Doba mezi porodem a křtem dítěte	42
5.1.4. Křest	44
5.2. Tradice spojené se smrtí	46
5.2.1. Období po úmrtí	46
5.2.2. Vartování	47
5.2.3. Pohřeb.....	49
5.2.4. Po pohřbu	50
5.2.5. Mulo	51
6. ZÁVĚR	54
7. SEZNAM ZDROJŮ POUŽITÝCH V BAKALÁŘSKÉ PRÁCI	57

1. Úvod

Téma přechodových rituálů jsem si vybrala už při svém prvním výzkumu v roce 2009. Nejvýznamnějším podnětem bylo studium romistiky v prvním ročníku, během kterého mě zaujala bohatá romská kultura a tradice. Knih, které o tomto tématu pojednávají je velké množství, avšak žádná z nich není založena na terénním výzkumu prováděném v České republice. Proto mě začalo zajímat, jaká je situace u českých Romů. Do jaké míry dnešní Romové tyto tradice a rituály dodržují, či zda je vůbec znají.

Většina autorů popisující romskou duchovní kulturu¹ zaznamenala proměny, které se během několika desetiletí odehrály.

„V komplexu rodinných zvyků a obřadů se u jednotlivých skupin Romů dodnes zachovaly v různé míře tradiční až archaické prvky kultury a způsobu života v minulosti. Přestože dochází k inovacím a postupnému překrývání a doplňování zvykoslovím majoritní společnosti, poskytuje dodnes tato oblast života Romů příležitost k poznání jejich vnitřního světa, jeho zákonitostí a často z hlediska majoritní společnosti – osobitých projevů.“²

Cílem mé bakalářské práce je tedy zjistit, jak velký rozdíl spočívá mezi teorií a skutečným životem Romů v Pardubicích. Do jaké míry se tyto rodinné zvyky a obřady pojíká se s narozením a smrtí člověka praktikují, či zda je pardubičtí Romové vůbec znají? Které rituály se zachovaly a které už nikdo nezná? Nastoupily na jejich místo nové rituály? Na tuto otázku jsem se snažila nalézt odpověď prostřednictvím terénního výzkumu, jehož výsledky se pokusím zhodnotit v závěru práce.

Základ této studie tvoří teoretická a praktická část. Teoretická část je kompilací různých dostupných materiálů a knih, ze kterých jsem čerpala poznatky. Nejprve jsou zde rozebrány tradice týkající se narození dítěte, ke kterým patří také rituály spojené

¹ „Etnológia pod pojmom duchovná kultúra rozumie kulturné fenomény, ktoré uspokojujú duchovné potreby človeka; teda nielen tie, ktoré súvisia s ucelenými náboženskými systémami, realizovanými prostredníctvom cirkevných organizácií, ale aj nekodifikované prejavy ľudovej viery, ktoré sú fixované často iba ústnou tradíciou. V praktickom živote sa jednotlivé prejavy a praktiky duchovnej kultúra spájajú a prelínajú-jedným zo základných znakov duchovnej kultúry je jej synkretizmus. Jednotlivec, ktorý sa ocitol pred nejakým osobným problémom, využíva pri jeho riešení všetky racionálne i emocionálne prostriedky, ktoré mu ponúka jestvujúci kultúrny model.“ MANN, Arne, B. Duchovná kultúra Rómov. *Dingir : časopis o súčasnej náboženskej scéne*. 2004, roč. 7, čís. 1, s. 10.

² Moravské zemské muzeum Brno. *Romové - O Roma: Tradice a současnost Angodez the akának*. Brno: Moravské zemské muzeum Brno, 1999. s. 57

s těhotenstvím a porodem. Patří sem také křtiny. Závěr teoretické části pojednává o smrti a rituálech, které Romové praktikují, aby jejich zemřelý příbuzný dostal na onom světě klidu. Kultury, tradiční hodnoty a zvyklosti jsou však v neustálém pohybu, proto je mým záměrem popsat v praktické části tyto tradice tak, jak je dodržují a vnímají dnešní Romové.

V České republice tvoří slovenští Romové 75-85% z celkové populace Romů³, a protože většina dnes dostupných prací o romské kultuře je psána na základě výzkumu, které byly prováděny na Slovensku, považovala jsem za přínosné nastínit příchod Romů do Čech, kde se zaměřím převážně na migraci ze Slovenska.

Tato práce se nebude zabývat svatbou, jak je z jejího zadání zřejmé a jak bylo původně zamýšleno. Během mého terénního výzkumu jsem se rozhodla, že se zaměřím podrobněji na dva výrazné mezníky v životě Romů a těmi jsou narození a smrt. Svatba pro Romy v životě není tak důležitá jako narození dítěte a odchod příbuzného na onen svět.⁴ Rituály spojené s narozením a smrtí jsou také zpracovány podrobněji, proto jsem téma svatby vypustila i z důvodu příliš velké rozsáhlosti práce.

Knih, které mi byly pro psaní mé práce nápomocny, je víc. K pochopení přechodových rituálů mi pomohl Arnold van Gennep, jenž došel ke zjištění, že všechny rituály spojují tři samostatné etapy vyjadřující fázi odloučení, pomezí a přijetí.⁵ Významný podíl informací, které jsem využila pro napsání teoretické části, jsem získala z knihy *Cikánská rodina a příbuzenství*⁶, tedy konkrétně z jedné její kapitoly *Cigáni na Slovensku: Rodinný a spoločenský život* od Emílie Horváthové, kde jsou popsány všechny tradice a rituály spojené s narozením a se smrtí. Kapitola s názvem *Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice* od Markéty Hájkové v knize *Menšiny a migranti* od Tatjany Šiškové byla dalším zdrojem rodinných tradic a rituálů u Romů. Kniha vydaná Moravským zemským muzeem s názvem *Romové - O Roma: tradice a současnost*⁷, byla také další inspirací, pro napsání teoretické části mé práce.

³ Horváthová, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury: Lidové noviny, 2002. 84 s. ISBS 80-7106-615-X

⁴ Mann, Arne, B. *Duchovní kultura Rómov. Dingir : časopis o súčasnej náboženskej scéně*. 2004, roč. 7, čís. 1, s. 10-12

⁵ Van Gennep, Arnold. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Lidové noviny, 1997. s. 19.

⁶ Budilová, Lenka; Jakoubek, Marek. (eds.). *Cikánská rodina a příbuzenství*. 1. Vyd. Ústí nad Labem: Dryada, 2007. 207 s.

⁷ Moravské zemské muzeum Brno. *Romové - O Roma: Tradice a současnost Angodez the akának*. Brno: Moravské zemské muzeum Brno, 1999. 90 s.

Kniha, která je pro mě zdrojem, ale i zároveň velmi dobrou romistickou učebnicí se jmenuje *Kapitoly z dějin Romů*⁸ od Emílie Horváthové. Nejhlubší dojem však ve mně zanechalo vyprávění Eleny Lackové o svém životě, které zpracovala Milena Hübschmannová do knihy s názvem: *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*.⁹

⁸ Horváthová, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury: Lidové noviny, 2002. 84 s. ISBS 80-7106-615-X

⁹ Hübschmannová, Milena. *Elena Lacková Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Vydání první. Praha: Triáda, 1997. 280s.

2. Postup a metodika sběru dat pro předloženou studii

Výzkum, který jsem absolvovala, probíhal přibližně tři měsíce mezi lety 2009 až 2011. První terénní práce proběhla v létě v délce tří týdnů roku 2009. Na něj jsem navázala na podzim roku 2010 v délce jednoho měsíce zkoumání. Poslední terénní bádání k této studii proběhlo na přelomu ledna a února v roce 2011, jehož délka byla také jeden měsíc. Výzkum probíhal ve třech oblastech: v Heřmanově Městci, Chrudimi a v Pardubicích, v nichž jsem blíže prozkoumala především lokalitu v Husově ulici a později navázala kontakty s náhodnými respondenty v dalších částech Pardubic. Přes neúspěchy při počátečním výzkumu v Heřmanově Městci a v Chrudimi, kde byla komunita Romů velmi uzavřená a téměř všichni odmítali jakýkoliv rozhovor s nejčastější větou: „Já nic nevím“, aniž by bylo vysvětleno, oč jde, jsme se s mojí spolužačkou dostali úplnou náhodou na doporučení jednoho kolemjdoucího do občanského sdružení Darjav v Husově ulici v Pardubicích. Zde stojí nájemní městský dům, kde žijí nejčastěji Romové a neplatiči, kteří sem byli přestěhováni z různých částí Pardubic. Tato lokalita vznikala několik desetiletí a je chápána jako problémové místo.¹⁰ Postupem času se totiž začaly v důsledku sociálního propadu objevovat problémy. Vzniklo takové malé ghetto, které se dále rozšiřovalo.¹¹ Ředitel městské policie Petr Kvaš tvrdí, že tento problém se netýká pouze Romů. Největším problémem této lokality je zadlužení obyvatel, nezaměstnanost, spory a konflikty.¹² Zde působí organizace Darjav, jejíž terénní pracovníci se snaží místním obyvatelům a dětem ulehčit a zpříjemnit život ve formě volnočasových aktivit, vzdělávacích programů a zábavných kroužků.¹³ „Poslání tohoto občanského sdružení je pomoc romské komunitě při řešení nelehkých životních situacích a spolupráce s majoritní společností při řešení konfliktů a nedorozumění pramenící z neznalostí komunikačních metod romského etnika“¹⁴ Zde

¹⁰ Doubrava, Petr. *Pardubický deník* [online]. 19. 2. 2008 [cit. 2011-02-28]. Ghetta mají také Pardubice. Dostupné z WWW: <http://pardubicky.denik.cz/zpravy_region/ghetta_20080218.html>.

¹¹ Godlová, Růžena; LAVIČKA, Vojta. *Orsec* [online]. 31. 8. 2010 [cit. 2011-02-28]. Nová reality show?. Dostupné z WWW: <http://www.orsec.cz/cs/informacni-servis/nova-reality-show_138-291/>.

¹² Doubrava, Petr. *Pardubický deník* [online]. 19. 2. 2008 [cit. 2011-02-28]. Ghetta mají také Pardubice. Dostupné z WWW: <http://pardubicky.denik.cz/zpravy_region/ghetta_20080218.html>.

¹³ Godlová, Růžena; LAVIČKA, Vojta. *Orsec* [online]. 31. 8. 2010 [cit. 2011-02-28]. Nová reality show?. Dostupné z WWW: <http://www.orsec.cz/cs/informacni-servis/nova-reality-show_138-291/>.

¹⁴ *Darjav.webgarden* [online]. 5. 7. 2008 [cit. 2011-02-28]. Kdo jsme. Dostupné z WWW: <<http://www.darjav.webgarden.cz/>>.

jsme se seznámili se zaměstnanci sdružení, kteří nás mezi sebe vřele přijali. Do Darjavu jsme chodili pravidelně na výzkum v létě 2009, kde jsme trávili čas s místními pracovníky a poznali chod společnosti. Jeden tamní respondent nás zavedl také za Rózou¹⁵, která se stala naší hlavní informátorkou, a kterou navštěvujeme dodnes. Róza byla již od začátku velmi pohostinná, dala nám na sebe telefonní číslo a e-mail s nabídkou, že se můžeme kdykoli ozvat nebo přijít na návštěvu. Na podzim roku 2009 jsem pracovala jako stážistka na půdě Darjavu, kde jsem pomáhala s doučováním dětí. Panovala tam vždy příjemná atmosféra, proto nebyl žádný problém navázat kontakty také s nově příchozími lidmi, kteří si přišli do sdružení vyzvednout děti. V Darjavu však nebyly pro výzkumné rozhovory příliš ideální podmínky. Jsou tam pouze dvě malé místnosti plné dětí a hluku. Přesto se mi v tamnějších prostorách pracovalo dobře, protože se zde cítili dobře respondenti a já také.

Na tento výzkum jsem navázala i na podzim roku 2010. Poté však Darjav z neznámých důvodů zavřeli a já jsem přišla o takzvanou „základnu“ mého výzkumu. Další pomocnou „stanicí“ v našem výzkumu bylo Multikulturální centrum v Pardubicích. Jeho ředitel Bc. Flosman nám ochotně zprostředkoval schůzku s respondenty, kteří byli zároveň pracovníci této organizace.

Aby bylo zachováno etické hledisko, pokaždé jsme se představovali jako studenti VŠ, kteří studují romskou kulturu. Snažili jsme se, co nejpřesněji vysvětlovat o co se zajímáme, proč tu jsme a co chceme zjistit. I z tohoto důvodu jsou všichni respondenti anonymní.

Respondenti byli vybíráni náhodně, ale vše záviselo na tom, kdo byl ochotný s námi mluvit a kdo ne. Výzkum byl veden kvalitativní metodou, proto je skupina informátorů poměrně malá, ale věkově rozmanitá. Jejich průměrný věk byl asi 38 let v rozmezí od 27 do 70 let. Věk, který jsem u informátorů uvedla je pouze odhad. Každý respondent si našel během rozhovoru určité „oblíbené“ téma. Muži se nejčastěji rozhovořili o vartování, ženy měly naopak blíže k těhotenství a porodu. Převážná

¹⁵ Róza je přezdívka, pod kterou se představila jedna Olašská Romka – jedna z mých informátorek

většina dotazovaných byli Slovenští Romové¹⁶, mezi nimi jsou však i tři zástupci ze skupiny Romů Olašských¹⁷.

Při prvním výzkumu v roce 2009 jsem k získání informací používala strukturované a polo-strukturované rozhovory. Otázky, které byly respondentům pokládány, jsem vytvořila z teorie, kterou jsem načetla v odborných knihách. Výzkumné otázky byly pro všechny stejné. Při některých odpovědích jsem však otázky rozšiřovala do hloubky, abych se dozvěděla co nejvíce informací. Ve výsledku byly rozhovory různě dlouhé i odlišné – to se odvíjelo podle otevřenosti a odpovědí respondentů. Někteří odpovídali často ano - ne, jiní své odpovědi více zdůvodňovali a rozvíjeli. Několikrát se stalo, že se rozhovor změnil v nestrukturované vyprávění. Odpovědi jsem si zapisovala do poznámkového bloku přímo během rozhovorů a později jsem je doplňovala svými poznámkami a pocity, které jsem z rozhovorů měla. Například, když mi připadalo, že se respondent snažil něco z nějakého důvodu zatajit nebo když nechtěl odpovídat. Pro nás jako pro výzkumné nováčky bylo těžké sehnat respondenty, proto jsem se ani neodvažovala zkoušet něco nahrávat na diktafon a byla jsem ráda za každý rozhovor, který se mi naskytl. Při dalších výzkumech v roce 2010 a 2011 jsem rozhovory nahrávala na diktafon. Obávala jsem se, aby se respondenti před diktafonem nestyděli nebo neodpovídali zmateně ve snaze říct „správnou“ odpověď. S překvapením jsem však zjistila, že jim to nečinilo žádný problém, rozhovory probíhaly v klidu a respondenti se sami často dlouze zaníceně rozhovořili. Z nahrávek jsem získala cenné materiály, které jsou použité v praktické části mé práce.

¹⁶ Slovenští Romové – název pro české Romy, kteří žili dříve na Slovensku a migrovali do Čech po roce 1945. Horváthová, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury: Lidové noviny, 2002.s.63

¹⁷ Olašští Romové – Romové, kteří na naše území přišli z tehdejšího rumunského knížectví Valachie. Jedná se o skupinu tradičně kočovných Romů, kteří byli v roce 1958 násilně usazeni. HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury: Lidové noviny, 2002. s.64

3. Půchod Romů do Čech

Můj výzkum je zaměřen na rituály a tradice, které dodržují dnešní Romové v Pardubicích. Převážná většina Romů žijících v České republice jsou potomci předků, kteří přišli po 2. světové válce ze Slovenska, a kteří si s sebou přinesly ony tradice uvedené v teoretické části této studie. V následující části práce proto nastíním stručný příchod Romů do Čech a také současnou skladbu Romů, žijících v České republice.

Poprvé se Romové objevili v českých zemích ve 13 století. Za první doloženou zmínku o Romech považujeme zprávu, která pochází ze Starých letopisů a rok 1417 je tedy rokem, o kterém s jistotou víme, že Romové již byli na našem území.¹⁸

Skupina českých Romů, včetně Romů moravských byla však během druhé světové války zlikvidována. Stejně tak dopadla skupina německých Romů - Sintů, kteří žili na našem území.¹⁹ Jedinci, kteří válku přežili, se vrátili z koncentračních táborů a brzy splynuli s okolním obyvatelstvem. Většina dnes v České republice žijících Romů přišla do země ze Slovenska v letech 1945-1993. Z českých a moravských Romů zůstalo po válce přibližně jen 600 osob.

Vyvrážděné Romy, kteří zde tradičně žili, tedy postupně nahrazovaly přicházející rodiny Romů ze Slovenska a Maďarska. Původní migrace byl dobrovolný odchod lidí převážně z venkovského prostředí a z oblastí se špatnými možnostmi zaměstnání na Slovensku do průmyslových měst českých zemí a do pohraničních oblastí. Tato první vlna přistěhovalců si zachovala své tradice a většinou i jazyk.²⁰

Druhá vlna přistěhovalců přišla do Čech v padesátých a šedesátých letech 20. století. Tyto přesuny obyvatel byly přímo vyvolány najatými náboráři, kteří vyzývali k obydlování vysídleného pohraničí. Tito přicházející Romové se lišili od integrované skupiny českých Romů.

„Jejich zvyky, způsob odívání i života byl v mnohém dán životem v izolovaných osadách na okrajích slovenských obcí. Značně byly jistě poznamenány také konzervativním prostředím výrazně agrárního slovenského venkova, které samo o sobě bylo na hony vzdáleno realitě českých a moravských více či méně průmyslových

¹⁸ Mann, Arne B. Romský dějepis. Vyd. 1. Praha : Fortuna, 2001. s.8

¹⁹ Horváthová, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury: Lidové noviny, 2002. s.48

²⁰ Šišková, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. vyd.1. Praha: Portál, 2001. s. 121

aglomerací.²¹ Tak se stalo, že se setkávali lidé z různých kulturních prostředí s různými zvyky a učili se spolu žít. Tito Romové však zcela neasimilovali a proto mají dnes ve společnosti mnoho problémů.

Třetí vlna byla stěhována po roce 1965 pod nátlakem vlády při vydání zákona o likvidaci cikánských osad, čtvrtí a ulic. Začala tak probíhat postupná likvidace cikánských osad s cílem rozmísťovat práce schopné obyvatelstvo do průmyslových měst a podniků.²²

Při této radikální změně prostředí a bydlení utrpěli Romové kulturní šok, z kterého se mnozí dlouho vzpamatovávali. Majoritní společnost dosud vnímají jako nepřátelskou, nikdy se s ní nesžili a také proto tito Romové mají v České republice nejvíce problémů.

Těmito třemi vlnami stěhování postupně vzniklo husté osídlení Romů v oblasti bývalých Sudet, na Kladně a v Ostravě. Menší počet Romů se usadil na jižní Moravě a více Romů zlákaly pracovní příležitosti, které skýtalo hlavní město Praha. V následujících čtyřiceti letech po válce, odešla do Čech převážná část mladé a střední romské generace, která se chtěla vymanit z nuzných podmínek izolovaných romských osad, jež nepřinášely mladým generacím žádnou naději na lepší život.

3.1. Současná skladba Romů žijících v České republice

Nejpočetnější zastoupení zaujímají v České republice Romové slovenští, kteří tvoří 75-85% romské populace.²³ Ti se mezi sebou dále dělí na skupiny, podle toho, z které části Slovenska pocházejí. Mezi těmito Romy dnes najdeme propastné rozdíly týkající se úrovně sociální, kulturní i vzdělanostní. Mezi nimi jsou lidé spočívající na společenském dně, ale také významní vědci, spisovatelé, atd.

Přibližně deseti procentní skupinu zaujímají Romové olašští, kteří se dále dělí na mnoho rodů a podskupin. U nás se v minulosti objevovaly pouze dvě skupiny: Lovárové – koňští handlíři a Kalderaši – výrobci kotlů. V současné době na našem území nalezneme pouze potomky někdejších Lovárů. Olašští Romové začali na naše

²¹ Horváthová, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury: Lidové noviny, 2002. s. 50

²² Socioklub. *Romové v České republice (1945-1998)*. Vydání první. Praha: Sociopress, 1999. s. 176

²³ Horváthová, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury: Lidové noviny, 2002. s. 63

území přicházejí v druhé polovině 19. století z tehdejšího rumunského knížectví Valachie.²⁴ Olaši jsou tradičně kočovní Romové, kteří byli nejvíce postihnuti zákazem kočování v roce 1958. Olašští Romové jsou proslulí svoji uzavřeností vůči svému romskému, ale i neromskému okolí. Na romské obyvatelstvo, které se usadilo již dříve a začalo přijímat zvyky okolního obyvatelstva, Olaši pohlížejí s určitým despektem. Z jejich pohledu se totiž ochudili o svoje „romství“. Olaši označují všechny neolašské Romy Rumungro, jež s sebou nese určitý hanlivý nádech.²⁵

Maďarští Romové jsou poslední větší skupinou, která představuje 10-15% Romů žijících na našem území. Nevýznamným číslem se na skladbě Romů žijících v ČR podílejí původní čeští Romové a němečtí Sintí, jež byli za druhé světové války téměř vyvražděni.

²⁴ Odtud v dialektu slovenských Romů pojmenování *vlachike Roma*, Olaši sami si říkají *vlašika Rom*, český přívlastek – olašští vznikl z maďarského „olaski“. Horváthová, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury: Lidové noviny, 2002. s. 63

²⁵ Horváthová, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury: Lidové noviny, 2002. s. 64

4. Teoretický přehled jednotlivých rituálů

Přechodové rituály jsou rituály, které provází život jedince od narození až do smrti. Tento název vznikl podle pomyslného přechodu od někud někam. Posun, který během svého života prožíváme, má zásadní význam pro naši budoucnost. Jedná se totiž o dosažení a překonání významného životního mezníku a posunutí se směrem k dalšímu.²⁶ S vydáním Přechodových rituálů od francouzského etnologa a folkloristy Arnolda van Gennepa došlo k určitému systematizování všech magicko-náboženských úkonů a tradic. Do té doby bylo nahromaděno dost podrobných popisů a studií, avšak nikdo se je nepokusil utřídít.²⁷ Arnold van Gennep se zaměřil na rozbor obřadních cyklů, jimiž člověk prochází ve všech důležitých okamžicích svého života. Tato bakalářská práce je zaměřena na nejpodstatnější momenty v životě Romů, tedy na narození a smrt a na obřadní rituály s nimi spojené.

4.1. Rituály praktikované během těhotenství, porodu a křtu

V romské rodině jsou děti chápány jako velké bohatství. Manželství naplní svoji funkci až tehdy, když se do něj narodí děti. Proto byla neplodná žena mnohdy vystavena posměchu, ale častěji byla svým okolím spíše litována. Manžel ji totiž mohl kdykoliv bez jakéhokoli důvodu opustit, protože neplodnost byla dávána za vinu právě jí. Nane čhave, nane bacht. “Kde nejsou děti, není ani štěstí.”²⁸ Čím více dětí však žena měla, tím lepší měla také postavení. Přáním všech Romů bylo narození syna, jako prvního potomka. Syn měl totiž převzít po otci řemeslo, které se dědilo po mužské linii a zároveň přivedl do rodiny svou manželku, neboli další pracovní sílu. I během následujících těhotenství byl mužský potomek vítanější než dcera, jenž v dospělosti ocházela do rodiny za svým manželem. Feder deš murša sar jekh čhaj.

²⁶ Meredith [online]. 24. 01. 2008 [cit. 2011-03-05]. *Tradice a rituály v životě moderního člověka*. Dostupné z WWW: <<http://www.meredit.cz/content/view/106/27/>>.

²⁷ Ven Gennep, Arnold. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Lidové noviny, 1997. s. 9.

²⁸ Hájková, Markéta. Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice. In Šišková, Tatjana. (eds.). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. s. 134

„Lepší deset synů než jedna dcera“ Kaj murša, odoj zor. „Kde jsou synové, tam je síla“²⁹

4.1.1. Těhotenství

Těhotenství je v životě romské ženy velmi výnamné období plné různých příkazů a zákazů, které ovlivňují matčino chování ve prospěch svůj i dítěte. Tento systém klade velké nároky na chování těhotné ženy, a tím zajišťuje zdraví matky, správný vývoj plodu a porod bez komplikací. Na ženu dohlízejí příbuzní, nejčastěji to bývá matka jejího manžela, protože pravidla, která těhotná musí dodržovat, bývají často přísná. Jedním z nejkrásnějších darů přírody je pro ženu ten, že může na svět přivést dítě. Radost z těhotenství však může vystřídat strach z oznámení této události rodičům. I když je už žena dospělá, pro rodiče je pořád jejich dcera a proto by měla při přiznání svého stavu projevit určitý ostych a respekt.

Nyní se zaměřím na konkrétní zákazy a příkazy, které měla budoucí matka dodržovat. „Časť zákazov vychádza z princípu mágie similárnej, a to v tom zmysle, že podobu, resp. vlastnosti videného môže matka preniesť na dieťa.“³⁰ Jedním z nejvýznamnějších pravidel, které musela těhotná žena dodržovat, byl zákaz pohlédnout na ošklivé věci a zvířata. Měla se tedy vyvarovat pohledu na žábu, slimáka nebo hada. Také pohled na exotická zvířata, postižené lidi, či zesnulé je zakázán. Romové totiž věří, že by dítě mohlo mít stejné postižení nebo zohavení, které matka v době těhotenství viděla. Rovněž pohled na nějaké katastrofy jako je oheň nebo povodeň, ať už „naživo“ nebo v televizi je také zapovězen.

Nebezpečí pro dítě představuje i kontakt matky s některými zvířaty, především s těmi, porostlými srstí, jako jsou psi a kočky, ale i kozy a krávy. Romové věří, že pokud matka sáhne na nějaké zvíře, kůže jejího dítěte poroste právě srstí tohoto zvířete. Elena Lacková vypráví, že chování těhotné ženy hlídaly starší ženské. Jakmile těhotná žena sáhla na psa nebo kočku, volaly ostatní: „Nedotýkej se toho, porodíš zrůdu.“³¹

²⁹ Moravské zemské muzeum Brno. *Romové - O Roma : Tradice a současnost Angodez the akának*. Brno : Moravské zemské muzeum Brno, 1999. s. 55

³⁰ Horváthová, Emília. *Cigáni na Slovensku: Rodinný a spoločenský život*. In Budilová, Lenka, Jakoubek, Marek. (eds.). *Cikánská rodina a príbuzenství*. Ústí nad Labem, 2007. s. 122

³¹ Hübschmannová, Milena, Lacková, Elena. *Narodila jsem se pod š'tastnou hvězdou*. vydání první. Praha : Triáda, 1997. s. 50

Na základě magie podobnosti je založena také další pověra. Pokud se dívá budoucí matka do ohně, nesmí se přitom chytit za břicho, protože dítě by mělo na tváři „oheň“, tj. červené skvrny. Markéta Hájková tuto skvrnu nazývá „jag“. Dítě ji může získat i tehdy, když se budoucí matka lekne nebo se uhodí. Proto by těhotná žena měla dávat pozor, aby někam nespadała nebo se neodřela. Pokud se tak stane, měla by si dát pozor, aby si nesáhla na nějakou část svého těla, jinak dítě na tom místě bude mít jizvu, která připomíná popáleninu. Pokud se však žena lekne, může dojít dokonce i k předčasnému porodu nebo potratu.

Řada zvyků se pojí i se stravováním. V průběhu těhotenství nesmí být žena v tomto ohledu nijak omezována a musí ochutnant všechno, co vidí. Pokud dostane na něco chuť, mělo by jí být dopřáno. To se týká i alkoholu a cigaret. „Téměř všechny věřily, že když těhotná žena vidí nějaké jídlo, na něž dostane chuť a nedostane ho nebo si ho nemůže koupit, dítě se v ní „zlamomí“ a odejde pryč – čili dojde k potratu. *O čhavoro zlakominel pes the džal het.*“³² Elena Lacková vypráví:

„Když těhotná žena dostala chuť na nějaké jídlo, dali jí z něho, kolik chtěla, i když patřila k zneprátelené rodině. Šla kolem chatrče, kde se pekly dejmě tomu zelné placky, zavonělo jí to, dostala na ně chuť – dveře našich chatrčí totiž byly stále otevřené – a hospodyně už ji volala: „*Av te chal!*“ – Pojď jíst! – A to spolu třeba nemluvily. Ale hospodyně ji zahlédla, poznala na ní, že má chuť na placky, pozvala ji k jídlu a nemluvily spolu dál. Kdyby těhotná nedostala to, na co má chuť, mohla by potratit“³³

V každé osadě jsou jiné normy na to, co by žena měla nebo neměla jíst. Existují i určité stravovací omezení. Někde se věří, že by těhotná neměla jíst žádné lesní plody, protože by na sobě mohlo dítě mít zohavující znamení. Jinde se traduje, že pokud žena bude během těhotenství jíst příliš kyselého, její dítě bude zlé. V další osadě se věří, že by žena měla snížit konzumaci masa a mléka, protože by dítě mohlo být častěji nemocné. Pokud žena nedostane na co má chuť, někdy pomůže, když stáhne prsten z ruky, nasliní ho a sáhne za pás pod sukni.³⁴ Eva Davidová píše, že nejlepší je však si

³² Davidová, Eva. *Cesty Romů 1945-1990*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzity Palackého v Olomouci, 1995. s. 127

³³ Hübschmannová, Milena, Lacková, Elena. *Narodila jsem se pod š'tastnou hěvzdou*. vydání první. Praha : Triáda, 1997. s. 50

³⁴ Hájková, Markéta. Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice. In Šišková, Tatjana. (eds.). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. s. 128

jídlo vzít. „Romské ženy o tom byly přesvědčeny a ve skutečnosti tím omlouvaly své drobné krádeže.“³⁵

Další zvyklostí u budoucích matek se týká nošení náhrdelníků nebo pásku. Romské ženy mají v době těhotenství přísný zákaz nošení korálků a náhrdelníků, protože věří, že by se dítěti mohla zamotat okolo krku pupeční šňůra a udusilo by se.

Každá budoucí maminka chce, aby se jí narodilo pěkné a zdravé dítě. Proto by se měla dívat na samé hezké věci, často si zpívat a celkově by měla být veselá a mít dobrou náladu, aby z dítěte vyrostl muzikant, což byla tehdy velmi žádaná a uznávaná profese. Zdravý vývoj dítěte by však mohla ohrozit návštěva hřbitova, zvláště v době pohřbu. Věřilo se totiž, že smutek, který matka prožívá, by se přenesl na dítě, které by potom bylo celý život ustarané a smutné. Sprostých slov, nadávek a proklínání by se také měla vyvarovat. Podle Eleny Lackové museli často tchýni a manželovi domlouvát ostatní lidi: „Buďte k ní hodní, ať se narodí hodný člověk.“³⁶

V době těhotenství žena vykonává stejné práce jako předtím. Traduje se pověra, že kdyby tak nečinila, měla by těžký porod. Proto se i nadále stará o chod domácnosti. Omezení se týká spíš společenského života. Sluší se, aby těhotná žena chodila méně do společnosti a pokud vyjde ven, mělo by to být v doprovodu manžela nebo alespoň matky.

Každá žena je zvědavá, jakého pohlaví bude její potomek. Prostřednictvím viditelných znamení se dá určit, zda se narodí syn nebo dcera. Tyto odhady často vycházejí, ale občas se také mýlí. Jaké bude pohlaví dítěte Romové dokázali určit podle tvaru břicha, chuti k jídlu, ale i stavu pleti. Pokud má žena břicho kulaté, chuť převážně na sladké a pleť skvrnitou, nečistou, narodí se jí děvče. Když je břicho naopak špičaté, žena má chuť na ostrá jídla a pleť má krásnou, narodí se jí chlapec. Takové znaky však zná i majoritní společnost, proto si myslím, že zde nemůžeme hovořit pouze o romské kultuře.

Pohlaví dítěte se dá prý také ovlivnit. Když těhotnou ženu začnou bolet zuby a její muž chce syna, musí si sám nechat vytrhnout zub. U Romů jsou známé i praktiky, které měly zaručit potrat při nechtěném těhotenství. Patří sem zvedání těžkých věcí, koupel ve vařící vodě se solí nebo si položit na břicho těžký kámen. Potrat může

³⁵ Davidová, Eva. *Cesty Romů 1945-1990*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzity Palackého v Olomouci, 1995. s. 127

³⁶ Hübschmannová, Milena, Lacková, Elena. *Narodila jsem se pod š'tastnou hvězdou*. vydání první. Praha : Triáda, 1997. s. 50

vyvolat i odvar z koření a bylin, který se před konzumací zakope na čtrnáct dní do země.³⁷

4.1.2. Porod

Dříve bylo zvykem rodit doma, namísto v porodnicích. Téměř v každé vesnici žila porodní bába *phuri daj*, která rodičce pomáhala. Tato žena byla velmi vážená, ale zároveň byla považována z nečistou, včetně předmětů, s nimiž přišla během porodu fyzicky do kontaktu.³⁸ Placenta a ostatní použité věci byly zakopány do země na místo, kam nikdo nechodil.

Když začne budoucí matka pocítovat porodní bolesti, starší ženy ji položí na zem, sundají ji všechny ozdoby, které na sobě má a rozpustí jí vlasy. Pokud by žena na sobě při porodu měla nějaké kovové šperky a ozdoby, mohlo by to přinést při porodu komplikace. Během porodu rodičce skrápějí tvář svčcenou vodou a dávají jí pít čaj nebo alkohol, aby jí zmírnili bolest.³⁹

Na toto téma se vyjádřil i romský novinář Gejza Demeter:

„Dnes už rodí všechny ženy v porodnici, jak české, tak romské. Jenomže česká matka zůstane v porodnici tak dlouho, jak si ji tam nechají, zatímco romská hledí, aby byla co nejdříve doma. Nejpozději do tří dnů. Dítě se totiž po narození teprve postupně očisťuje od světa, ze kterého přišlo, a síly onoho světa nad ním mají moc. Nikoli doktoři, nýbrž mulové, duchové mrtvých. Matka se o dítě bojí a chce je chránit. Nejpozději třetího dne mu musí na zápěstí zavázat šňůrku nebo nit, červenou, černou, zelenou, jenom ne bílou, protože bílá je barva smrti. Duchové uvidí šňůrku, pochopí, že je to živý člověk a dají mu pokoj. Někteří Romové říkají této šňůrce *indral'ori*.“⁴⁰

Podle Romů je pondělí, pátek a den, kdy někdo zemřel nešťastným dnem k narození. Narození na Dušičky a v půlnoci znamená také smůlu. Šťastným obdobím k narození je úplněk a měsíc květen. Také se věřilo, že dítě narozené se zoubkem

³⁷Hájková, Markéta. Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice. In Šišková, Tatjana. (eds.). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturální společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. s. 129

³⁸Horváthová, Emília. Cigáni na Slovensku: Rodinný a spoločenský život. In Budilová, Lenka, Jakoubek, Marek. (eds.). *Cikánská rodina a príbuzenství*. Ústí nad Labem, 2007. s. 122

³⁹Hájková, Markéta. Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice. In Šišková, Tatjana. (eds.). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturální společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. s. 129

⁴⁰Demeter, Gejza. Slovo dvěma romským novinářům. In Hübschmannová, Milena. *Šaj pes dovakeras*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. s. 116

přinese mnoho peněz. Dítě, které se narodilo se zbytkem placenty na hlavě, neboli v „čepičce“ má být moudré a v životě šťastné.

Po porodu čeklaly novorozence magické praktiky, které mu měly zajistit zdravý a šťastný život. Důležitou funkci měla první obřadní koupel. Do vaničky, v níž bylo dítě vykoupáno se vložily kovové mince (u Olašských Romů se dávají zlaté šperky), aby dítě bylo bohaté.⁴¹ V jiných osadách přilévají chlapcům do vaničky kobyli mléko nebo vývar z koňských kostí, aby byl chlapec silný. Po koupeli jej chvíli podrželi nad ohněm, natřeli mastí a namasírovali. Tento rituál měl mít očistný účinek a také magicko - ochrannou funkci. Poté dítě jako prvním přinesli ukázali otci. Ten, když dítě políbí, znamená to, že jej přijal za své. Voda, v které se dítě koupalo mohla být vylita až druhý den, aby s vylitou vodou nevyšli i spánek dítěti.

4.1.3. Období před křtem

Doba mezi porodem a křtinami se nese ve znamení strachu o narozené dítě, které je ohroženo zlými silami. Rodiče se nejvíce bojí, že dítě bude vyměněno nebo uhranuto.

„U Rómov na Slovensku je vo všeobecnosti dodnes rozšírená predstava, že nepokrstenému novorodencovi hrozí nebezpečenstvo – v nestráženej chvíli môže prísť negatívna bytosť a novorodenca vymeniť.“⁴²

Této bytosti Romové říkají Gul'í daj, neboli sladká máma. Je také označována slovenským názvem striga nebo bosorka.⁴³ Ta místo zdravého miminka do postýlky podstrčí své zlé dítě - preparudo, které je na první pohled stejné jako vlastní dítě, ale neroste, protože je vycpané slámou.

„Pokud by matka zjistila, že její dítě bylo vyměněno gul'í daj (sladkou mámou), musí ho odnést na hnojiště a tam ho bít, dokud to sladká máma neuslyší a nepřijde dítě vrátit.

⁴¹ . Moravské zemské muzeum Brno. *Romové - O Roma : Tradice a současnost Angodez the akának*. Brno : Moravské zemské muzeum Brno, 1999. s. 56

⁴² Mann, Arne B. Magická ochrana novorodenca u Rómov na Slovensku. In Kováč, Milan, Mann, Arne B. (eds.) *Boh všetko vidí. O Del sa dikhel*. Bratislava: Chronos, 2003. s. 85

⁴³ Tamtéž, s. 86

Jestliže si už sladká máma s dítětem hrála, vrátí ho buď slepé nebo s poškozenými končetinami.⁴⁴

Této výměně bylo možné zabránit pomocí nějakého ostrého kovového předmětu, který se vložil dítěti pod peřinku. Byly to například nůžky, hřeben nebo jehla, jež měly dítěti poskytnout ochranu. Železo má totiž ochrannou funkci před nečistými silami. Aby k výměně nedošlo, Romové praktikují více úkonů. „...matka musí byť až do krstu stále při diet'ati, nesmie sa od neho ani na chvíľu vzdialit, najmä nie v noci, nesmie sa k diet'aťu obrátiť chrbtom.“⁴⁵ Toto nebezpečí výměny trvá od narození do křtu. Pokřtěnému dítěti už žádná zlá bytost ublížit nemůže.

Dalšímu nebezpečí, kterému je nepokřtěné dítě vystaveno je uhranutí. Víra v uhranutí je mezi Romy velmi rozšířená. Jedná se o jev, kdy se pohledem přenese zlá síla na oběť. Tomuto obyčejí se říká zoč. „Dotyčné osobě se „stane z očí“ nebo mu „přijde z očí“ , od toho pak zkrácený název „zoč“, zoči“.⁴⁶ Způsobů, jak někoho uhranout je několik. Uhranout lze i špatnou myšlenkou, přílišnou pozorností nebo vychvalováním. Zoči může způsobit kdokoliv, dobrý i zlý člověk nebo také příliš mnoho lidí v místnosti, v níž je dítě. Uhranout lze i dospělého člověka nebo zvíře. Nejvíce je však ohroženo nepokřtěné dítě. Příznaky uhranutí u dětí jsou prakticky stejné jako u dospělých. Projevuje se nevolností, slabostí, rozmrzelostí, může mít i nespavost a nechutenství. Častým příznakem bývá také horečka. Dalším symptomem uhranutí u malého dítěte může být nafouklé břicho, těžký dech, zmodralý krk a třísla. K léčbě uhranutého dítěte byl zapotřebí hrníček s horkou či vařící vodou, do kterého se obráceným nožem házaly žhavé dřevěné uhlíky a při každém bylo nutné se požehnat. Kolik uhlíků kleslo ke dnu, tolikrát bylo dítě uhranuto. U jiných skupin Romů sudý počet uhlíků určuje uhranutí mužem a lichý počet hranutí ženou. Pokud nejsou k dispozici uhlíky, mohou se nahradit zapálenými sirkami. Léčba uhranutí má však mnoho variant, které se liší podle lokalit.

Často se rozlišuje, kdo tento rituál vykoná. V některých osadách to bývá sám uhranutý, většinou to však bývá starší zkušená žena. Ohnivá voda (voda s uhlíky) má

⁴⁴ Hájková, Markéta. Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice. In Šišková, Tatjana. (eds.). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. s. 130

⁴⁵ Mann, Arne B. Magická ochrana novorodence u Rómov na Slovensku. In Kováč, Milan, Mann, Arne B. (eds.) *Boh všetko vidí. O Del sa dikhel*. Bratislava: Chronos, 2003. s. 87

⁴⁶ Marek Jakoubek, Ondřej Poduška-Romské osady v kulturologické perspektivě. vydání první. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2003. s. 112

stále svůj význam. Potírají se s ní uhranutému různá místa na těle. „Účelem léčby je očistit jedince od zlé síly pomocí uhlíkové vody.“⁴⁷ Uhranutý se musí této uhlíkové vody nejprve napít. Poté si musí namočit ve vodě prsty a pokřížovat se s nimi. Posléze se uhlíková voda vylije na práh domu nebo před něj. Nakonec se léčba ukončí spánkem.

Elena Lacková vyrává:

„Když byly mojí Máně dva roky, uhranuli mi ji, že z toho div neumřela. Přišel k nám mužův strýc Franc a povídá: „Bože sladký, spravedlivý, jak to, že na světě existuje takhle krásné dítě?“ Chvilku poseděl, díval se na Máňu a pak odešel. Za chvíli začala Máňa plakat. Plakala a palakala a nebyla k utišení. „Nejspíš je uhranutá“, napomenula mě tehýne. „Víš, že z toho může mít smrt?“ Pak vzala hrníček s vodou, vybrala z plotny na pokličku devět řežavých uhlíků a obráceným nožem je naházela do vody. Máňa brečela, až se zaklykala, už byla úplně modrá. Uhlíky začaly jeden po druhém klesat ke dnu. Potom umyla Máňu tou jagalo paňi - vodou, do které naházela uhlíky. Umyla ji očička, pusinku, spánky, pod paždíčkem a nožičky. Zbytek vody stříkla na panty u dvěří a do rohů světnice. Přitom něco zaříkala. Za dvě minuty Máňa usnula, spala jako zabitá, a když se probudila, nic jí nebylo. Uhranul ji Franc. Ne schválně, Franc byl hodný člověk. Ale jak se mu líbila, zadíval se na ni takovým pohledem, že se jí udělalo špatně.“⁴⁸

K tomu, aby se uhranutí zabránilo, se používala červená stužka, která se nazývá *indral'ori* (v případě hudebníků struna), která se zavázala dítěti kolem zápěstí. Nečisté síly se potom soustředily na červenou ozdobu a nedívaly se dítěti do očí. „Tato šňůrka je natolik výrazná, že má moc upoutat na sebe uhrančivý pohled, který se o ni s nadno zlomí.“⁴⁹ Tento rituál je obdoba původního indického zvyku. V Indii matky svým dětem zase upevňují na zápěstí pramen vlasů. Další metodou, jak také zabránit uřknutí je sedět se zkrříženými nohama.

Po porodu měla rodička různé povinnosti a zákazy. Až do konce šestinedělí byla totiž považována za nečistou osobu. Z toho vyplývalo, že nesměla prát, vařit, připravovat občersvení pro hosty, ani se jinak starat o domácnost. Dále by neměla

⁴⁷ Tamtéž, s. 116

⁴⁸ Hübschmannová, Milena, Lacková, Elena. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. vydání první. Praha : Triáda, 1997. s. 48-9

⁴⁹ Marek Jakoubek, Ondřej Poduška-Romské osady v kulturologické perspektivě. vydání první. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2003. s. 118

vycházet z domu, dotýkat se malých dětí a dívat se do zrcadla, protože by mohlo popraskat.

Do jednoho roku má také dítě určitá omezení. Matka mu nesmí stříhat nehty, ale pouze okusovat. Dítě si nemůže hrát s panenkou a jako matka se nesmí dívat do zrcadla, protože by mohlo onemocnět. Pokud dítě onemocní a má horečky, některé matky mu přikládají obklady namočené v moči a mateřském mléku nebo v odvaru z bylin.⁵⁰

4.1.4. Křest

Křtiny jsou pro Romy velmi významným magickým obřadem. Je to rituál, který by měl novorozence ochránit před vnějším světem a zabezpečit mu zdraví po celý jeho život. Tento významný obřad podstupovaly téměř všechny romské děti. Náboženství při něm nehraje příliš velkou roli, jako snaha rodičů, aby dítě nebylo v budoucnu ničím ohroženo. „Jako by člověk spolu s náboženstvím přijal jakousi ochranu od Boha proti působení zlých sil. Bez křtu si jednoduše není možné život představit.“⁵¹ Funkcí, které tento obřad má je více. Křest představuje určení příslušenství k určité církvi a přijetí jedince do společnosti. Jméno, které při něm novorozenec dostane je převážně symbolické a Romové si jej ani sami často nepamatují. Nejpodstatnější funkcí křtu je však pro Romy ochrana. Zlé síly, které na dítě působí z jiného světa ztrácí moc až tehdy, když je pod ochranou Boha. Od křtu je člověk trvale „pod ochrannými křídly božími“. Novorozenec je prostřednictvím křtu trvale odtržen od nečistého světa a posvěcen svčnou vodou a tím je také symbolicky očištěn.

Voda, podobně jako oheň má ochranou funkci před škodlivým působením démonů.⁵² Proto se Romové snaží zajistit křestní obřad co nejdříve po narození děťátka. Hlavním důvodem jak je zmíněno výše je tedy ochrana před zlými duchy a také strach rodičů, že kdyby dítě zemřelo nepokřtěné, mohlo by být pochováno bez obřadu na pokraji hřbitova.

⁵⁰ Hájková, Markéta. Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice. In Šišková, Tatjana. (eds.). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. s. 131

⁵¹ Hajska, Markéta. Křtem proti zlým silám. *Dingir : časopis o současné náboženské scéně*. 2004, roč. 7, č. 1, s. 13.

⁵² Horváthová, Emília. Cigáni na Slovensku: Rodinný a spoločenský život. In Budilová, Lenka, Jakoubek, Marek. (eds.). *Cikánská rodina a príbuzenství*. Ústí nad Labem, 2007. s. 125

Do té doby, než dítě bylo pokřtěno mu hrozilo mnoho nebezpečí. Mohlo být vyměněno „te vičarinel“ - zlou čarodějnici, která místo něj podstrčí své zlé dítě-„preparudo“. „Takové vyměněné dítě je na první pohled úplně stejné jako dítě vlastní, ale neroste, protože je „vycpané slámou.“⁵³ Proto matky dávají děťátku pod polštářek různé ostré a kovové předměty, například nůžky, hřeben, jehlu, které dítě mají ochraňovat a zabránit tak, aby jej nikdo nemohl ohrozit na životě nebo jej ukradnout. Dítě, které není pokřtěné nesmí zůstat ani chvíli samo, aby jej gul' i daj nemohla sebrat a vyměnit. „Teprve po křtu je novorozeňátko úplně v bezpečí. Po křtu už žádná bosorka nemá moc, aby na jeho místo podstrčila své ošklivé a zlé bosorče.“⁵⁴

Uhrnutí je další nebezpečí, kterému je nepokřtěné dítě vystaveno. Víra v uhrnutí je velmi rozšířená. Jedná se o situaci, kdy během pohledu z očí do očí přejde zlá síla na oběť.⁵⁵ Další nástrahou, které je vystaveno nepokřtěné miminko je nemoc. Nepokřtěné dítě je náchylnější k onemocnění. Jedná se o působení zlých sil, které se k němu mohou dostat v hmotné i nehmotné podobě. Proto by si měli rodiče do poloviny těhotenství vybrat kmotry pro dítě a oficiálně je požádat. Před křtem dítě obleče a nese na rukou kmotra. Drží ho do té doby, než farář vyzve rodiče, aby si ho převzali. Poté kmotra nese dítě nazpět domů z kostela, kde ho obřadně očištěné předá matce.

Od majority Romové převzali obyčej, kterým je vkládání peněz do peřinky, aby dítě nemělo nouzi. Kmotra by měla dát děvčátku řetízek nebo náušničky, chlapci se dávají hodinky nebo se kupuje výbavička. Kmotra a kmotr má však daleko významnější povinnost. Během obřadu se zaváže jakýmsi nepsaným slibem, který říká, že pokud by se něco stalo s rodiči, bude to právě oni, kteří se o dítě postarají a zabezpečí mu spokojený život.

4.2. Rituály spojené se smrtí a pohřbem

V každé rodině zavládne velký smutek, pokud někdo zemře. Smrt pro všechny znamená něco neznámého a záhadného. U Romů je smrt navíc obestřena mnoha tajemstvími a záhadami. V souvislosti s odchodem člověka z tohoto pozemského života se u Romů

⁵³ Hájková, Markéta. Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice. In Šišková, Tatjana. (eds.). *Menšíny a migrantí v České republice: My a oni v multikulturální společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. s. 130

⁵⁴ Demeter, Gejza. Slovo dvěma romským novinářům. In Hübschmannová, Milena. *Šaj pes dovakeras*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 116.

⁵⁵ Více o uhrnutí-viz kapitola výše

zachovalo nejvíce tradičních prvků a zvyklostí. Romové věří v posmrtný život, v němž žijí zemřelí podobným způsobem jako živí. Mrtvý se totiž podle jejich víry může mezi své živé příbuzné kdykoliv vrátit ve formě zjevení a snů. Protože pozůstali mají z návratu jeho duše strach, snaží se tomu všemi prostředky zabránit. Proto praktikují různé rituály, kterými zabezpečují mrtvému snadný odchod a spokojený posmrtný život. Tím zajistí také klidný život sobě, své rodině a jejímu okolí.

4.2.1. Období těsně po úmrtí

„Keď niekto zomrie, prítomné ženy začnú plakať, niektoré vybuchnú pred dom. Ich hlasný plač privolá okolitých susedov a správa sa rýchlo roznesie po osadě. Ak zomrie človek v noci, pozostali obídu každý dom v kolónii a všetkých probudia.“⁵⁶

Poté se v domě zemřelého začnou shromažďovat lidé z okolí a vzdálenějším příbuzným se pošle telegram. Nyní následuje celá řada rituálů a zvyků, které mají ochránit příbuzné a zabezpečit duši zemřelého snadný odchod na onen svět. Bývá tradicí, že po úmrtí blízkého se musí všechna zrcadla sundat, otočit nebo alespoň zakrýt látkou. Tento zvyk má ochránit živé příbuzené před světem mrtvýchů, protože se věřilo, že zrcadla jsou brány do světa duchů. Poté se otevrou všechny okna, aby jeho duše mohla odletět ven. Okolo mrtvého se zapálí svíčky a jeden z příbuzných musí jít také oznámit úmrtí knězi.

Pokud mrtvému zůstanou otevřené oči, položí se na ně mince, aby si zemřelý nevzal na onen svět ještě někoho s sebou.⁵⁷ Příbuzní nebožtíka umyjí, někdy i oholí a všechny věci, které jsou při zacházení s ním použité, zakopou do země nebo vyhodí do tekoucí vody. Romové totiž věří, že věci, které přišly s mrtvým do kontaktu jsou pro živé škodlivé a proto musí být zničeny.⁵⁸ Arne Mann zase tvrdí, že věci, které byli použity při koupeli Romové omyli a používali i nadále. Vodu, v které byl nebožtík vykoupán, musela být vylita na místo, kde nikdo nechodil. Kdyby ji totiž někdo překročil, mohl by získat onemocnění, kterým trpěl nebožtík. Někteří si však tuto vodu brali na čarování. Věřilo se, že kdyby někdo vykropil stěny domu vodou z mrtvého,

⁵⁶ Mann, Arne B. Obyčaje pri úmrtí u cigánov - Rómov v troch spišských obciach. *Slovenský národopis*. 1988, 36, 1, s. 193.

⁵⁷ Hájková, Markéta. Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice. In Šišková, Tatjana. (eds.). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. s. 135

⁵⁸ Horváthová, Emília. Cigáni na Slovensku: Rodinný a spoločenský život. In Budilová, Lenka, Jakoubek, Marek. (eds.). *Cikánská rodina a příbuzenství*. Ústí nad Labem, 2007. s. 127

všichni jeho obyvatelé by zemřeli. Do pohřbu se také nesmělo vynášet z domu smetí, protože by jeho obyvatelé mohli zemřít.⁵⁹

4.2.2. Vartování

Romové praktikují vartování z více důvodů. Vartují, aby vzdali hold mrtvému, vartují, aby zabezpečili mrtvému snadný přechod do posmrtného života. Nejvýznamnější důvod, proč lidé vartují je však pravděpodobně ten, že se sejdou s rodinou, kterou třeba i dlouhá léta nevidí, aby se svou bolestí nezůstali sami.

Mrtvý se podle víry může mezi své živé příbuzné kdykoli vrátit, a to z různých důvodů. Může se mu třeba stýskat po rodině, chce se pomstít někomu, kdo mu ublížil nebo přináší různé varování. Důvodů je více. Protože se téměř všichni Romové duchů zemřelých bojí, vyvinul se celý systém zvyků a obřadů, které pozůstalí praktukují, aby mrtvý neměl důvod a potřebu se vracet zpátky na zem. Mechanickými i duchovními prostředky mu znemožňují návrat a zároveň se snaží ulehčit odchod jeho duši na onen svět různými uctívacími rituály.

„Z viery v existenciu posmrtného života vychádza klut mŕtvych. Jeho zmyslem bolo a je otvárať zomrelým cestu do života po smrti. Na tento účel slúžia rôzne rituály.“⁶⁰

Strach z návratu nebožtíka, jehož duše zůstává až do pohřbu v těle, je jedním z důvodů vartování u zemřelého. Tato tradice trvá většinou tři dny, ale může to být i déle, záleží, jak rychle se zařídí pohřeb.

„Tři dni a tři noci býval mŕtvý vystaven v otvorené rakvi ve svém domku. Po všetchny tři večery a noci se u něj scházeli dospělí členové jeho široké rodiny a přátelé a vartovali u mŕtvého.“⁶¹

Celý den se u mrtvého střídali muži i ženy, od desáté hodiny se však vartování stalo výsadou mužů. Sedí se v místnosti, kde je vystaven mrtvý nebo i v té vedlejší tak, aby bylo vidět na rakev. Vartováním příbuzní prokazují zemřelému úctu prostřednictvím vyprávění různých historek z jeho života a vzpomínám na mrtvého.

⁵⁹Tamtéž, s. 127

⁶⁰Kováč, Milan; Mann, Arne B. *Boh všetko vidí: Duchovný svet Romov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, 2003. s. 27.

⁶¹Davidová, Eva. *Cesty Romů 1945-1990*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzity Palackého v Olomouci, 1995. s. 127.

Vyprávějí se romské pohádky a strašidelné příběhy. Čas se krátí také hraním karet a popíjením alkoholu – nikdo se však nesměl opít. Zpěv a tanec jsou také zakázané.

Od chvíle, kdy nějaký příbuzný zemřel, až do samotného pohřbu tedy Romové neustále strážili mrtvého. „Každý, kdo se přišel s nebožtíkem rozloučit, položil na něj ruku a poprosil ho o odpuštění, pokud mu někdy v životě ublížil.“⁶²

4.2.3. Pohřeb

Před pohřbem obléknou majetnější rodiny nebožtíka do jeho nejlepších šatů a to především majitelé koní, kteří mrtvým vkládaly do truhly i šperky. Šaty, které měl na sobě zemřelý v době smrti, byly spáleny. Nyní následovaly další praktiky, které měly ulehčit odchodu duši zemřelého a zamezit jeho případnému návratu. Aby duše mrtvého odešla nadobro z těla, musí se s ní při vynášení truhly z domu třikrát klepnout o práh.⁶³ Pozůstali by také měli také nést nebožtíka nohami napřed, aby nohy „nenašly cestu nazpět“. Zamezit návratu zemřelého se Romové snažili i pomocí různých fyzických prostředků, např. ovázáním rakve řetězy se zámkem.⁶⁴

„Motívmi kultu mŕtvých sú úcta, rodinná kontinuita a strach z mŕtvého a jeho návratu, preto sa pozostalí snažia presne dodržiavať rituálne predpisy, medzi ktoré patrí aj materiálne vybavenie mŕtveho pre pobyt na druhom svete.“⁶⁵

Udržet mrtvého v jeho posmrtném životě se tedy pozůstali snažili prostřednictvím vkládání různých věcí a cenností do hrobu, který měl dotyčný člověk rád a mohly by mu scházet. Mohli jsme v rakvi zahlédnout fajfky, alkohol, tabák, cigarety se zapalovačem, náradí, peníze, šperky, svaté obrázky, ale i oblečení, které měl rád. Hudebníkům se do hrobu dávaly housle, kovářovi kleště, atd. Děti se dává hračka, se kterou si rádo hrálo, těhotné ženě zase plenky nebo výbavičku pro dítě. Všechny tyto tyto předměty měly mrtvému zpříjemňovat život na onom světě.

⁶² Mann, Arne B. Romský dějepis. Vyd. 1. Praha : Fortuna, 2001. s.34

⁶³ Moravské zemské muzeum Brno. *Romové - O Roma : Tradice a současnost Angodez the akának*. Brno : Moravské zemské muzeum Brno, 1999. s.57.

⁶⁴ Hrdličková, Lucie. Smrt a pohřeb u Romů. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*. 2004, roč. 7, čís. 1, s.19.

⁶⁵ Kováč, Milan; Mann, Arne B. *Boh všetko vidí: Duchovný svet Romov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, 2003. s. 27.

Rakev, v níž byl zemřelý připraven na odpočinek, musela být hlídána, aby přes ní nepřešla kočka, pes nebo jiné zvíře, protože mrtvý by neměl v posmrtném životě klid.⁶⁶

4.2.4. Po pohřbu

Podle některých tradic se mrtvý přijde třetí den po pohřbu se svými příbuznými rozloučit. Ale může přijít i později, nejpozději do šesti týdnů. Doba, kdy mrtvý navštěvuje své živé příbuzné je různá. „Trvá týden nebo dva, než člověk úplně odjde“⁶⁷ Některým přijde poděkovat, podle názorů jiných se vrátí, protože mu něco chybí. Mrtvý rodině může vyčíst, že mu nedali do hrobu něco, co měl rád. Proto se rodina nějakou dobu po pohřbu nesmí zbavovat věcí zemřelého, kdyby si pro ně náhodou přišel. „Z toho důvodu aj slama, na ktorej ležal, bola do štvrtého dňa vyhodená za kolibou, až potom ju spálili.“⁶⁸

Rodina nebožtíka se tedy na návštěvu mula připraví přichystaným občerstvením. Většinou to bývá něco, co měl rád, nějaké jídlo a pití, ale i cigareta nebo panák pálenky. Potom se čeká, jestli si nebožtík pro připravené věci přijde. Ráno se zkoumá, jestli se mrtvý vrátil a zda po sobě zanechal nějaké stopy například v podobě pohnuté nebo vypité skleničky. Všechny věci, které byly připraveny se potom vyhodí, nezávisle na tom, jestli s nimi mulo manipulovat nebo ne. Další metodou, jak zjistit návštěvu mrtvého je posypání podlahy popelem nebo moukou a ráno se zkoumá, zda jsou na podlaze nějaké otisky. Až se vykoná zařikávání, po uplynutí těchto šesti týdnů, mulo zapomene cestu domů a přestane se pozůstalým zjevovat. Zamezit návratu mula jde i postříkáním příbytku svčcenou vodou.

Mezi Romy jsou zaznamenána i různá znamení a předzvěsti, která předpovídají blížící se smrt. Znamení, které je rozšířené nejvíce, je výskyt sýčka v blízkosti obydlí.

⁶⁶ Horváthová, Emília. Cigáni na Slovensku: Rodinný a spoločenský život. In Budilová, Lenka, Jakoubek, Marek. (eds.). *Cikánská rodina a príbuzenství*. Ústí nad Labem, 2007. s. 127

⁶⁷ Hrdličková, Lucie. Smrt a pohřeb u Romů. *Dingir: časopis o súčasnej náboženskej scéne*. 2004, roč. 7, čís. 1, s. 21

⁶⁸ Horváthová, Emília. Cigáni na Slovensku: Rodinný a spoločenský život. In Budilová, Lenka, Jakoubek, Marek. (eds.). *Cikánská rodina a príbuzenství*. Ústí nad Labem, 2007. s. 127

Také vrána přivolává smrt. Svůj význam v předpovídání budoucnosti měly i sny. „...sen povie pravdu, len mu treba rozumiet.“⁶⁹

Smrt přijde do rodiny tam, kde někdo viděl ve snu vypadnutý zub, zhasnout hvězdu na obloze nebo lampu. Zemře ten, komu se zdá o slepici s kuřaty nebo o novém domě. Se smrtí v rodině má počítat také ten, kdo vidí ve snu zhasnout lampu nebo hvězdu.⁷⁰

Smutek po zesnulém by měla rodina dodržovat celý rok, bývalo také zvykem, že si vdova a dcery ostříhaly vlasy, aby bylo vidět, že mají smutek. Když někdo zemře, zavládne v rodině velký smutek. Ten by však měla rodina dodržovat po celý následující rok. Pozůstalí také nechodí na žádné zábavy a svatb. Ve výroční dny a v období církevních svátků bývá zvykem kromě květinové výzdoby, připravovat zemřelému také jídlo na hrob. Ne Velikonoce to bývají i barvená vejce nebo alkohol.

4.2.5. Mulo

Mrtvé předky, kteří se vrací za pozůstalými považují Romové za škodlivé bytosti, které nazývají mulo. Mulo v romštině znamená mrtvolu a nebo ducha zemřelého.

„Je to aj duch mŕtveho, ktorý po smrti neprerušil zväzky so žijúcimi, vracia sa medzi týchto živých vo forme zjavení, hluku, rôznych stop a v snoch. Smrťou a pohrebom sa neroztrhli rodinné putá a sociálna interakcia pokračuje.“⁷¹

Pokud byl vztah mezi mulo a pozůstalým dobrý, může mu často pomoci. Mulo tedy může přijít svoje příbuzné potěšit, pokud se jim děje nějaká křivda, ukazuje jim cestu, když zabloudí, přijde je ochránit, když se ocitnou v nebezpečí nebo může přijít zabránit zlému skutku, který se chystá udělat některý z pozůstalých. Zle však trestá ty, kteří ho nějakým způsobem urazili, ale také lakomost nebo krádež.

Podle Romů má mulo několik funkcí. Ta nejdůležitější z nich je odvádění mrtvého na onen svět. Mulo, který takto nebožtíka odvádí bývá nejčastěji rodinný příslušník zesnulého. Mulo také informuje o nějakém neštěstí, které se blíží, zvěstuje

⁶⁹ Horváthová, Emília. Cigáni na Slovensku: Rodinný a spoločenský život. In Budilová, Lenka, Jakoubek, Marek. (eds.). *Cikánská rodina a príbuzenství*. Ústí nad Labem, 2007. s. 126

⁷⁰Tamtéž, s. 126

⁷¹ Mann, Arne B. Magická ochrana novorodenca u Rómov na Slovensku. In Kováč, Milan, Mann, Arne B. (eds.) *Boh všetko vidí. O Del sa dikhel*. Bratislava: Chronos, 2003. S. 29

smrt blízkých nebo sděluje určitá poselství. V takovém případě se zjevuje ve své fyzické podobě, tzn., že vypadá stejně, jako vypadal za živa a zjevuje se oblečený v šatech, ve kterých ho pochovali. Zjevuje se většinou individuálně, ale může se zjevit i více lidem najednou.

„Mulo sa od živého odlišuje viacerými charakteristickými znakmi: chodí bokom (pirel seraha), nikdy neukazuje tvář (na sikhvavel o muj), nikdy nerozpráva (na vakerel), neje ani nepije (na chal, na pijel).“⁷²

Mulo se může zjevit také ve snu. Člověk může mít pocit, že se ho mulo dotkl nebo prošel kolem. Ve spánku někteří slyší různé kvílení, bouchání do oken, hlasitý smích apod. Romové si to vysvětlují tak, že probudili mrtvého „U některých Romů se traduje to, že když se tě mulo dotkne, máš na tom místě modřinu nebo otisk, který jsi ještě večer neměl.“⁷³

Mulo se také může převtělit do podoby zvířete. Nejčastěji to bývá pes, kočka, pták, prase, had, noční motýl. „V podobě zvířete rovněž varuje, trestá živé nebo jima dává znamení o blížícím se úmrtí v rodině či okolí.“⁷⁴ Nejčastěji to bývá podoba sýčka, který svou přítomností upozorňuje na smrt někoho z blízkých příbuzných.

O své přítomnosti však může dát vědět i různými znameními, například mohou bez příčiny padat předměty z poličky, bouchat dveře, či okna, otevírat se kredence nebo jsou slyšet kroky, pláč či kašel. Přítomnost mula provází silný vítr a zhasne světlo. Může se zjevit kdykoliv během dne, nejčastěji to však bývá v noci. Mulo se zjevuje jedné osobě, ale může se zjevit i skupině lidí, když nemá na onom světě klid. Mulo se může zjevovat všem lidem, kteří procházejí na místě, kde se stal obětí vraždy. Podle jedné respondentky vidět ve snu mulo znamená prokletí.

Romové, kteří v mula věří mají z jeho návštěvy strach, především v případě, že s ním mají nějaké nevyřízené účty. Bojí se, že je mrtvý bude chodit strašit, proto nechávají několik dnů po pohřbu v domě rozsvícená světla. Jsou však i Romové, kteří se na návštěvu mula těší. „Přejí si, aby se jim o konkrétních zemřelých ve snu zdálo“⁷⁵ Některé ženy dokonce věří, že se duše předka převtělila do jejich narozeného dítěte, protože je mulo po porodu přestal navštěvovat. Reakce na návštěvu mula je u Romů

⁷² Hübschmannová, Milena. Viera v mula u slovenských Rómov. *Slovenský národopis*. 2005, roč. 53, čís. 2, s. 175

⁷³ Hrdličková, Lucie. Smrt a pohřeb u Romů. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*. 2004, roč. 7, čís. 1, s. 21

⁷⁴ Tamtéž, s. 20

⁷⁵ Tamtéž, s. 21

různá. Nejčastějším zvykem jak mula zahnat bývá rozsvícením světla a zapálením svíček. Mulové se bojí světla a ohně, proto je dobré zapálit i papír nebo slámu. Pomoci může i cigareta. Mula také odeženou lidské exkrementy jako je moč nebo sliny. „Mula môžeme odohnat' tak, že po ňom ľavou rukou hodíme kus dreva alebo kmeň.“⁷⁶ Jinými ochranými způsoby bývají křesťanské symboly.

⁷⁶ Hübschmannová, Milena. Viera v mula u slovenských Rómov. *Slovenský národopis*. 2005, roč. 53, čís. 2, s. 181

5. Výzkum jednotlivých tradic u Romův Pardubicích

Tato kapitola ukazuje, jak velký rozdíl spočívá mezi jednotlivými tradicemi, jež jsou uvedeny v teoretickém přehledu a skutečným životem Romů v Pardubicích. Do jaké míry se tyto rodinné zvyky a obřady pojící se s narozením a smrtí člověka praktikují, či zda je pardubičtí Romové vůbec znají. Které rituály se zachovaly a které už nikdo nezná?

5.1. Tradice spojené s těhotenstvím ,porodem a křtem

Tak jako ve všech rodinách, i v té romské je očekávání potomka velkou a radostnou událostí. Jestli by měla projevit těhotná žena nějaký ostych při přiznání svého stavu nelze podle výpovědí informátorů jednoznačně určit. Polovina Romů si myslí, že by se stydět neměla, protože těhotenství je to nejkrásnější, co může být. Jiná situace však je, pokud je dívka nezletilá a svobodná. Ostatní moji informátoři si myslí, že by ostych mít měla, převážně před svým mužem a rodiči. Převážně olašští Romové vnímají nezletilou a svobodnou matku jako velkou ostudu.

„Když je holka plnoletá, tak je to normální, že otěhotní. Když je mladá a nemá manžela, tak už to vadí, má třeba kluka, vyspí se s ním a rodiče o tom nevědí. Ona potom otěhotní, tak to už je velká ostuda, to už není dobře.“⁷⁷

Podle paní T. by žena zprávu o svém těhotenství měla říct nejprve muži, ale stane se často, že o tom neřekne svojí matce. Důvod je prý takový, že se matky bojí, i když je plnoletá. „Já mám holky plnoleté a stejně se mě bojí, i když je mladá nebo starší, pořád má přede mnou respekt. Tohle je můj syn (ukazuje fotografii), je mu třicet let a stejně má respekt“⁷⁸

5.1.1. Těhotenství

Již bylo v teoretické části zmíněno, že těhotenství je období, během kterého musí žena dodržovat nejrůznější rituály a tradice, aby tak zajistila správný vývoj plodu a

⁷⁷ Paní T. (55 let): osobní sdělení.

⁷⁸ Paní T. (55 let): osobní sdělení.

sobě zdraví. Jedním z nejvýznamnějších a nejčastějších zákazů, které musí těhotné ženy dodržovat je zákaz pohlédnout na cokoli ošklivého, ať už to jsou zvířata, lidé nebo jakékoli „krváky“ v televizi, protože by dítě mohlo získat jejich podobu. Mladí respondenti tyto zákazy povětšinou neznali, a pokud ano, byly to převážně ženy. Jedna mladá maminka téměř žádné rituály a tradice spojené s těhotenstvím nepracovala, jediné, co dodržovala, byl zákaz dívat se na ošklivé lidi... „třeba na nějaký uslintaný důchodce“⁷⁹ Častý názor, s kterým jsem se u Rumungrů setkala, (střední generace a výše) byl ten, že tuto tradici znají, ale sami ji nedodržovali. Osobně prý nemají takovou pověřivost, ale všichni svorně tvrdili, že jejich Romové v to věří. Otázka tedy zůstává, kolik takových Romů je? Já jsem na žádného takového nenatrefila, to však neznamená, že takový neexistuje. Tuto tradici však striktně dodržují olašští Romové, pro které je pohled na něco ošklivého automaticky zakázán. Týká se to především postižených lidí. „Já je neodsuzuju, je mi jich třeba i líto, jsou to chudáci, ale u nás se na ně nesmí koukat.“⁸⁰

Výzkum ohledně nebezpečí, které může nastat při kontaktu budoucí matky se zvířetem, měl téměř stejné výsledky, jako s pohledem na něco ošklivého. Pardubičtí Romové tuto tradici znají, slyšeli o ní, avšak většina ji nedodržovala a někteří na ní dokonce nevěří.

„Je to zvyk, že by neměla sahat na zvířata, jsme hodně pověřiví, to dítě by mohlo být chromý nebo mít nějakou nemoc. Já osobně tomu nevěřím, ale naši Romové jo.“⁸¹

Ženy se často zmiňovaly, že měly během jejich těhotenství doma psa, či kočku, a jejich dítě tím nebylo nijak poznamenáno. Našli se však i tací, kteří tuto zkušenost mají.

„Moje manželka, když byla těhotná, tak jsme byli na návštěvě u babičky, která měla spoustu zvířat. Ona se často mazlila s kočkou a od její babičky vždycky dostala strašně vynadáno, že jí nesmí hladit, že to dítě pak bude chlupatý nebo, že bude mít na sobě skvrnu. Nebo k ní taky chodila koza, ona byla strašně rozmazlená a na to břicho jí dávala nohy, jenom tak lehce, ta koza to cítila, že manželka je těhotná, nechtěla jí ublížit

⁷⁹ Paní S. (27 let): osobní sdělení.

⁸⁰ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

⁸¹ Pan T. (60 let): osobní sdělení.

a holka má teď na břicho takový veliký znamínko. Tak jsme pátrali, kdo to má v rodině, ale nikoho jsme nenašli. A babička říkávala, no vidíš, to máš od kozy.“⁸²

Také Róza zná podobný případ:

„To se stalo na Slovensku, taky mezi našema Romama. Těhotná se mazlila s kočkou a narodila se jí dcera a ta potom měla kočičí srst a muselo se to dělat plastickou.“⁸³

I dnes pardubičtí Romové tvrdí, že by těhotná žena neměla chodit na hřbitov, ale každý pro to má jiné důvody. Paní S. si myslí, že by mohl být poškozen plod emocemi matky, které v době pohřbu může prožívat. Většinou však byl důvod takový, že těhotná žena a nepokřtěné dítě jsou na hřbitově ohroženy nečistými silami.

Pokud se těhotná žena lekne, může to v ní vyvolat pocit, že je dítě v ohrožení. Může se prý totiž přetrhnout maternice a žena o dítě přijde. Pokud se tedy leknou, snaží se hrozící nebezpečí odvrátit tak, že se potahají za nos. V tomhle jsou budoucí matky hodně pověřivé.

Se skvrnou jag, kterou může dítě získat více způsoby, např. když se matka popálí, má zkušenost větší část respondentů. Ostatní však o této skvrně neví nic a jsou to především muži mladšího až středního věku. Ženy se shodovaly, že je na tom něco pravdy, protože o této skvrně znají různé historky, ale mají s ní i svou vlastní zkušenost. „Já když jsem čekala toho středního kluka, tak jsem smažila nějaký maso a ten omastek mi stříknul na kůži a kluk tam má teď jizvu, která vypadá úplně stejně jako po spálení.“⁸⁴

Zkušenost další ženy je však zcela jiná. Během těhotenství pekla v troubě kuře, celý ten olej jí vyprskl na břicho a její dítě žádné fleky nemá. Olašští Romové mi víru v jag také potvrdili. Znají jednu dívku, která má na jedné straně obličeje červené fleky. Její matka se prý během těhotenství opařila. Róza tvrdí, že se ta žena nemusela opařit přesně na obličeji. Mohlo to být klidně na rameni nebo na noze, ale tomu dítěti se skvrna přenesla na obličej. U olašských Romů jsem se seznámila s další zajímavostí. Budoucí matka si prý nesmí vytrhávat obočí, jinak se dítě narodí bez něj. Také barvení vlasů je zakázané, protože by se mohlo narodit dítě s fleky po těle. „Nesmí se chodit ani na nehty, protože ty se dávaj do pece a to záření by mohlo být pro dítě škodlivý.“⁸⁵

⁸² Pan M. (34 let): osobní sdělení.

⁸³ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

⁸⁴ Paní M. (40 let): osobní sdělení.

⁸⁵ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

Další zkušenost, se kterou jsem se setkala pouze u olašských Romů je následující: Pokud se žena o něco nebo někoho praští, nesmí říct „au“, protože mimino na sobě bude mít skvrnu. „Manžel mě jen tak z legrace praštil do zadku a ona (ukazuje na dceru) pak měla modrý zadek.“⁸⁶

V dnešní době romské ženy během těhotenství dostanou vše, na co mají chuť, protože dítě, které nosí v břiše, si to žádá. Pokaždé však chtěné jídlo není doma, takže návštěvy potravin bývají v době těhotenství poměrně časté. Všechny ženy říkaly: „Od toho mám chlapa, aby šel.“ Muži také vzpomínali: „Když dostala na něco chuť, tak jsem jí to došel koupit.“ Dodnes také platí, že jídlo, které vidí těhotná žena na návštěvě, musí ochutnat. Kdyby se tak nestalo, stále by jej měla před očima a protože neochutnala, mohla by o dítě přijít. „U nás Romáků je zvykem, že když je těhotná na návštěvě a někdo jí, tak ona to jídlo musí dostat taky, aby to dítě od ní neodešlo.“⁸⁷ Kdyby prý o dítě přišla, nikdo by nechtěl nést to svědomí, že to bylo kvůli němu. Jak jsem se dozvěděla, romským ženám není často odpírán ani alkohol nebo cigarety. Jedna mladá maminka se mi svěřila, že jí dokonce lékař doporučil kouřit i nadále během těhotenství, protože přestat, by prý bylo stresující jak pro ženu, tak pro dítě. Alkohol během těhotenství také není úplné tabu. Dnešní romské ženy si dají jednu skleničku vína nebo piva. Tento zvyk je však rozšířen i u žen z majoritní společnosti. Jedna sklenička piva je prý dokonce zdravá a dítěti nemůže ublížit. Pokud však těhotná žena má chuť i na něco tvrdšího, mělo by jí být dopřáno.

„Moje manželka třeba měla chuť na nějakýho panáka a babička vždycky nadávala, ať jí ho dáma, když na něj má chuť. Třeba na svatbě nebo na Silvestra bych jí to dovolil, ale takhle se mi to moc nelíbilo.“⁸⁸

S pověrami, že by žena neměla jíst kyselé, lesní plody nebo příliš masa jsem se nikde v praxi nesečkala. Naopak mi bylo řečeno, že některé těhotné ženy mají kyselé velmi rády a to prý znamená, že se narodí dcera. Chutě žen jsou různé. Nejdůležitější je však co nejdříve dostat, na co má těhotná chuť. „Samozřejmě to nesmí být saponáty. Fakt takový ženský existují, prostě pijou saponáty.“⁸⁹ Když žena chtěné jídlo dostat

⁸⁶Paní R. (27 let): osobní sdělení.

⁸⁷ Pan P. (55 let): osobní sdělení.

⁸⁸ Paní M. (34 let): osobní sdělení.

⁸⁹ Paní S. (27 let): osobní sdělení.

nemůže, podle Markéty Hájkové by prý mělo pomoci stáhnout prsten, naslinit ho a sáhnout za pás pod sukni. To mi však žádný z mých respondentů nepotvrdil.

Stejně dopadl výzkum, který se týkal zákazu nošení pásků a náhrdelníků, aby se dítěti nezamotala okolo krku pupeční šňůra. Všichni se shodovali, že něco takového slyší poprvé. Jeden respondent se zmínil, že to může mít souvislost s tím, že romské ženy dříve nikdy nenosily kalhoty (u olašských Romů je tomu tak dodnes), aby břicho zbytečně neutahovali. Ženy však sukni nosili po celý život, nejen v těhotenství.

Dnešní Romové nemají pocit, že žena, která se již stala vícenásobnou matkou, je nějak více ceněna, než ostatní. Pokud má však jedna žena pět dcer a druhá má mezi dětmi i syna, tak si jí bude okolí vážit víc než té první.⁹⁰ Výpovědi dotázaných na otázku, jaké pohlaví si přáli u prvního dítěte, byly různé. Časté odpovědi byly, že je jim to jedno, hlavně, aby bylo dítě zdravé. „My máme doma samý holky, prostě jsem se na kluka nezmoh no, ale je to jedno, že nemám kluka, prostě když jsou ty holky zdravý, tak je to dobrý.“⁹¹ Mnohdy se také ozývala tzv. ješitná touha mužů po synovi, jako po prvním potomku. „Chlapi chtěli vždycky jako první kluka, aby převzal řemeslo po otci, ale teď už takový řemesla nejsou, jako třeba dřív byli kotláři.“⁹² Pan M. naopak tvrdí, že u Rumungrů je důležité první narozené dítě dcera, protože se starala o celou rodinu, ale pro něj osobně byl důležitý chlapec. U olašských Romů už nefunguje pravidlo, že dcera odejde za rodinou svého muže a za synem do domu přijde nevěsta. Dnes je to prý promíchané. Přesto však prý chlap je podstata a každá žena chce alespoň jednoho potomka syna.

Pohlaví dítěte prý není těžké určit.

„Já jsem to poznala jednoduše. Mě každý tipoval na holku a já jsem šla do obchodu, kolem toho třetího měsíce a co jsem nevezala první do ruky. Na potvoru jsem vzala do ruky modrou, citově jsem vzala modrý, ale přitom jsem chtěla holku.“⁹³

Zda se narodí syn nebo dcera lze poznat i podle tvaru břicha. Pokud žena přibere jen na břichu a má ho špičaté, narodí se jí syn. Když však přibere všude a břicho má kulaté jako balón, do rodiny přibude dcera. Pleť těhotné ženy také může mnohé

⁹⁰ Paní S. (27 let): osobní sdělení.

⁹¹ Pan T. (60 let): osobní sdělení.

⁹² Paní M. (40 let): osobní sdělení.

⁹³ Paní S. (27 let): osobní sdělení.

prozradit. Pokud má žena pleť flekatou a nečistou, bude mít dceru, protože se říká, že jí ubírá na kráse. Když čeká syna, pleť má naopak krásnou a čistou a sluší jí to víc než kdykoliv předtím. U olašských Romů jsem se však setkala s pravým opakem. U nich hezká pleť ukazuje na dceru a ošklivá na syna. Pohlaví dítěte se prý žádnými způsoby ovlivnit rozhodně nedá. Babička pana M. prý navlíkala jehlu na nit a podle toho, jak se jehla nahýbala, dokázala určit, zda se narodí kluk nebo holka. Neví, jak se to konkrétně dělalo, babička u toho také něco zaříkávala, ale ve většině případů se jí to prý povedlo. Taktéž žádný z mých respondentů nemá zkušenosti s vyvoláním potratu a ani žádné praktiky k němu směřující nezná. Paní M. říká, že v dnešní době proti těhotenství slouží antikoncepce, a dřív znala třeba straší ženské, které připravovaly odvary z bylinek mající vyvolat potrat, ale v současné době už nikdo nic takového nepraktikuje nebo alespoň nikoho takového nezná. Pan Miler dnes také nikoho takového nezná, ale vzpomíná na svou babičku, bosorku.⁹⁴

„My jsme museli často chodit na bylinky, protože babička pořád něco vařila. Něco takového asi určitě existovalo, protože si pamatuju, že některá z ženských potratila a babička jí říkala: „Vidíš, neměla jsi to pít.““⁹⁵

Žena, která v současné době nemůže přijít do jiného stavu je svým okolím spíše litována, ale manžel od ní kvůli tomu neodejde. To se stávalo spíš dříve, nyní vyvstaly s umělým oplodněním a adopcí nové možnosti, které předtím nebyly. Neplodnost jako důvod k rozchodu prý být může, ale pokud se mají dva rádi, jeden druhého neopustí. A pokud muž svou manželku rád nemá, tak si důvod, aby ji mohl opustit, najde vždycky. Podle výpovědí však nikdo nezná žádný pár, kdy by muž ženu kvůli její neplodnosti opustil.

U dnešních Romů není pravidlem, že by žena musela být stále veselá, ale říká se, že se dítě vyvíjí podle toho, jak se žena cítí. Pokud má však žena během těhotenství více pohybu nebo vykonává alespoň stejné věci jako předtím, má i lehčí porod. „Manželka dělala všechno, aby měla hodně pohybu a nebyla vyloženě líná, říká se totiž, že bude mít lepší porod.“⁹⁶ Jestli je to však pravda, nemohou posoudit ani romské ženy

⁹⁴ Čarodějnice. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Rombase* [online]. Praha: 2002 [cit. 2011-03-28]. Dostupné z WWW: <<http://romani.uni-graz.at/rombase/cgi-bin/art.cgi?src=data/ethn/belief/sorceress.cs.xml>>.

⁹⁵ Pan M. (34 let): osobní sdělení.

⁹⁶ Pan P. (55 let): osobní sdělení.

samotné. Budoucí matka by také neměla zvedat těžké věci, takové práce má zařídit manžel.

Těhotná žena by také neměla vyhledávat příliš velkou společnost. Většina dotázaných se shoduje, že záleží na tom, v jakém stadiu těhotenství se právě nachází. V pokročilejším stadiu by měla mít raději doprovod, pokud by se jí totiž udělalo nevolno, aby se o ni mohl někdo postarat. Pokud se však koná svatba nebo nějaká významná událost, i v pokročilejším stadiu těhotenství se žena slavnosti zúčastní. Někdy se však může před ostatními Romy stydět, že má velké břicho⁹⁷, ale to jí nezabrání, aby seděla doma. Jiný názor však byl takový, že by těhotná žena měla být spíše doma, aby ji nikdo neokukoval. V tomto tématu se výpovědi často rozcházejí. Myslím, že nejvíce záleží na samotné ženě, jak se cítí, zda ráda chodí na procházky nebo dává přednost být raději doma v klidu.

Zajímaly mě ještě další věci, které by měla těhotná žena dodržovat. Muži se v této oblasti poměrně ztráceli a ženy mi začaly vyjmenovávat činnosti, které dnes dodržují pravděpodobně všechny rodičky: budoucí matka by neměla kouřit, pít alkohol a bublinky, ponocovat, měla by na sebe dávat větší pozor. Budoucí matka je vystavena i nebezpečí uhranutí. „Těhotná by se měla vyhýbat spadnout z očí. Tak dlouho se vám někdo bude dívat do očí, až se vám udělá špatně.“⁹⁸ Paní N. také tvrdí, že těhotná žena by neměla chodit plavat. U olašských Romů je zvyků, které musí těhotná žena dodržovat ještě více. Podle Rózy si těhotná žena nesmí při sprchování pouštět příliš teplou vodu. „Já mám hodně ráda teplou vodu, když z mého těla jde pára ale, když jsem čekala holky, musela jsem se koupat ve vlažný.“⁹⁹ Olašská žena si v době těhotenství nesmí sedat ani lehat do vany. Mohla by tak o dítě přijít. Nejlepší prý je, když se pouze osprchuje vlažnou vodou. Dozvěděla jsem se také jednu zajímavou „pranostiku“. Pokud si prý dá těhotná žena nohy do lavoru s vodou, automaticky začne pršet. Nevím, co je na tom pravdy, ale Róze to prý v těhotenství vyšlo pokaždé.

⁹⁷ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

⁹⁸ Paní S. (27 let): osobní sdělení. K tomuto tématu se dostaneme v pozdější kapitole

⁹⁹ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

5.1.2. Porod

Šťastné nebo nešťastné dny k narození dítěte podle Romů, žijících v Pardubicích neexistují. Ať se dítě narodí kdykoliv, v kteroukoliv roční dobu nebo čas, pokaždé je to pro jeho rodiče šťastný den. Ženy se rozhovořily spíše o tom, jak je porod často zdlouhavý a bolestivý a mnohem hůř se prý rodí v noci, protože je žena takhle pozdě velmi vyčerpaná.

V dnešní době již rodí všechny romské ženy v porodnici. Paní M. to však do porodnice nestihla a porodila syna doma. „Byl to fofr. Poslala jsem manžela s dcerou pro sanitku, jenže on dlouho nešel, a když přišel, tak mu říkám, prosimtě dělej, Pepík už je tady.“¹⁰⁰ Matka pana M. rodila jeho sestru také doma, protože nechtěla zavolat porodní bábu. Potom z toho prý byl problém se sociálkou. Tyto domácí porody se však odehrály před více než dvaceti lety. V současné době už rodí všechny ženy v porodnici, ale neznamená, že se to nemůže stát i dnes.

„Já mám sestřenicí, která nedávno porodila doma. Bylo jí sedmnáct, byla svobodná, bydlela ještě u rodičů a přinesla domů břicho. Máma ani táta to nevěděli, celý těhotenství nosila volný věci přes břicho a chodila pozdě večer domu, aby to na ní nepoznali. Nakonec to dopadlo tak, že jí odrodila její máma a potom odvezli ji i dítě do nemocnice.“¹⁰¹

Ženy Rumungrů s rozpouštěním vlasů a sundáváním ozdob při porodu žádné zkušenosti nemají a ani o těchto praktikách nic neví. Protože dnešní ženy rodí v porodnici, ztrácí se také zvyk, dát si během porodu nějaký alkohol pro zmírnění bolesti. Olašské ženy však mají zkušenosti jiné. Než jedou do porodnice, dají si doma jeden nebo dva panáky na zmírnění bolesti a na odvalu.

„Já než jsem šla prvně do porodnice, manželův táta na něj zakřičel, ať mi nalejou panáka. Tak jsem si dala dva a pak mě odvezli. Dá to víc odvalu a kuráž. Taky necítíte takový bolesti.“¹⁰²

Než jedou olašské ženy do porodnice, je jejich zvykem, na rozdíl od žen u slovenských Romů, rozpustit si vlasy a sundat všechny šperky, včetně náušnic. Věří totiž v Pannu Marii a ta prý při porodu měla také rozpuštěné vlasy a rodila bez ničeho,

¹⁰⁰ Paní M. (40 let): osobní sdělení.

¹⁰¹ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

¹⁰² Paní R. (27 let): osobní sdělení.

pouze tak, jak jí Pán Bůh stvořil. Proto olašské ženy rodí stejně. Při porodu je olašská žena obklopena zlými duchy i přesto, že je pokřtěná. Proto, než přijde z porodnice domů, musí se jít nejdříve očistit do kostela. Tam musí třikrát otočit oltář¹⁰³ a potom se pomodlit. V kostele si vezme svčenu vodu a doma s ní pokřížkuje všechny příbuzné a znova se pomodlí.

První obřadní koupel, v které je novorozenec vykoupán, aby mu bylo zajištěno zdraví a štěstí, neznal žádný z mých respondentů. Placenta, která se dříve zakopávala nebo byla používána pro magické účely, je dnes vzhledem k porodům v nemocnicích pro Romy nevyužitá. A žádný z mých respondentů si ji stejně netouží vzít domů.

5.1.3. Doba mezi porodem a křtem dítěte

Od narození až do křtu je děťátko ovlivňováno různými nečistými silami, které mohou ohrozit jeho zdraví a správný vývoj. Alespoň olašští Romové tomu věří. Někteří slovenští Romové mi to také potvrdili, ale většina se k tomuto názoru stavěla spíše skepticky. Nemají pocit, že by jejich dítě bylo nějak zvláště ohroženo, přesto některé magické praktiky znají a někteří je stále dodržují.

Ochranné předměty, které se dříve vkládaly pod peřinku do postýlky, nebo do kočárku dnes už nikdo nezná. Romové se spíš zmiňovali, že miminko dostává nějaký zlatý řetízek nejčastěji s křížkem. Někteří tvrdí, že je na ochranu, jiní říkají, že je to zvyk, dát malému dítěti něco zlatého.

Největší nebezpečí, kterému je nepokřtěné dítě vystaveno, spočívá v uhranutí. Romové žijící v Pardubicích tomu říkají „spadnout z očí“, zoč, zvoč nebo také zoči. Termín spadnout z očí je prý romský název pro uhranutí, ty ostatní tři jsou termíny slovenské.¹⁰⁴ Názory, zda Romové v uhranutí věří, byly různé. Někteří často odpovídali i dost zmateně, přestože předtím byly rozhovory plynulé. „Možná že věřím, možná, že nevěřím, ale většinou spíš nevěřím.“¹⁰⁵ Z toho jsem nabyla dojmu, že někteří Romové sami nevědí, zda tomu mají věřit nebo ne. Ve svém okolí totiž o uhranutí často slychávají, ale možná jim to jde proti mysli. Nevím. To je pouze moje hypotéza, která

¹⁰³ Před oltářem stojí stůl, který musí třikrát obejít

¹⁰⁴ Pan M. (34 let): osobní sdělení.

¹⁰⁵ Pan P. (55 let): osobní sdělení.

mě napadla, protože sami dotázaní mi nebyli schopni vysvětlit jak to doopravdy je. Možná třeba ani nechtěli. Ostatní Romové, kteří s uhranutím mají zkušenosti, se však podrobnějším rozhovorům nebránili. Uhranout dítě lze podle výpovědí dotázaných dlouhým pohledem do očí, protože je na novorozence každý zvědavý a může mu ublížit, aniž by chtěl. Někteří lidé však mohou uhranout i úmyslně. Uhranuté dítě se pozná tak, že neustále brečí, je neklidné, nespí, má divné oči, chvíli mu je dobře, chvíli zase zle. Aby se dítě těchto příznaků zbavilo, praktikují dnešní Romové obřad, který ho má vyléčit. U mých respondentů jsem se setkala se třemi možnostmi, jak dítě zbavit těchto příznaků.

Méně rozšířená tradice je dítě pokřížkovat, udělat mu nad čelíčkem tfuj, tfuj nebo mu symbolicky poplivat na oči. Další zvyk je z části podobný tomu prvnímu. „Když si myslíme, že někdo dítě uhranul, tak vezmem počuranou plínu a potřem s ní mimino pod očičkama, a je to dobrý.“¹⁰⁶ Nejrozšířenější tradicí, k léčbě uhranutého dítě je rituál, při kterém se vezme hrníček s vodou a do něj se hází zapálené sirky. U Rumungrů je zvykem házet do hrníčku tolik sirek, kolik se jich potopí. Kolik sirek potom klesne ke dnu, tolikrát je dítě uhranuté. U olašských Romů se při házení sirek do hrníčku ještě odříkávají jména. Dítě potom uhranul ten, jehož jméno bylo vysloveno, když sirka klesla na dno.

Červenou stužku s názvem indral'ori, která má zabránit uhranutí, však znali všichni moji respondenti. Tedy s výjimkou mužů. Ti většinou všichni věděli, že něco takového jejich dítě na ruce mělo, ale nijak se o to prý nezajímali a na rozdíl od žen tomu ani nevěří. Tato červená stužka má strhnout všechny pohledy, které se upírají na dítě a zabránit tak „spadnout z očí“.¹⁰⁷ Paní L. tuto stužku svému dítěti dávala, ale z jiného důvodu, než je strach z uhranutí.

„Dávala jsem jí, aby šli zlí duchové od něj pryč, nebo aby se nelekal. Protože děti, když spí, tak se lekají, až sebou šubne a pak může přestat dýchat. Že se to dává proti uhranutí, to jsem nevěděla.“¹⁰⁸

Paní V. třeba ví, že šňůrka indral'ori má zabránit spadnou z očí, ale sama ji dítěti nedávala, přestože se prý dětem dává dodnes. „To u nás se říká Lol'i pantlička, dává se kvůli tomu, že nejde z očí. Dává se těsně po narození a může ji mít furt.“¹⁰⁹

¹⁰⁶ Paní L. (50 let): osobní sdělení.

¹⁰⁷ Romský termín pro uhranutí

¹⁰⁸ Paní S. (27 let): osobní sdělení.

„Sladkou mámu“, která unáší zdravé děti a vyměňuje je za své zlé a ošklivé nikdo z Romů v Pardubicích nezná. Pokud dítě onemocní, dnešní Romové se o dítě postarají stejně, jako majoritní obyvatelstvo. Obklady v moči nahradila péče doktorů. Podle slovenských Romů nemá matka po porodu, ani dítě během prvního roku života žádné omezení. Olašští Romové však mají tradice jiné. Róza se zmínila, jak je již uvedeno v teoretické části, že první měsíc dětem okusovala nehty, ale pouze z toho důvodu, aby jim nestříhla do kůžičky. Když přijde olašská žena z porodnice domů, nesmí celé šestinedělí vykonávat různé práce.

„Neměla by šít, protože dítě nevidí šest neděl. Nemůže hned vařit a jít k nádobí, ale když je ve svém, tak si to udělá. Když ale bydlí s tchýní nebo s matkou, tak by neměla.“¹¹⁰

Ani olašským Romům, ani těm slovenským však není známo, že by se žena po porodu nebo dítě do jednoho roku života nesměli koukat do zrcadla.

5.1.4. Křest

Křtiny jsou pro Romy prý stejně významné jako svatba.¹¹¹ Téměř všichni dotázaní, až na pár výjimek, mají děti pokřtěné. Důvody ke křtu bývají mezi Romy různé, není to jen strach před negativními bytostmi. Paní L. děti zatím ještě pokřtěné nemá a nemyslí si, že by nepokřtěnému dítěti nějaké nebezpečí hrozilo. Děti však chce nechat pokřtít, protože věří, že jsou potom více hodné. Pro jiné je křest spíše citovou záležitostí nebo se z něj stal zvyk. Svě děti křtí proto, že jsou pokřtěni sami, včetně svých rodičů a dalších předků. Prý se také říká, že nepokřtěné dítě je neklidné. „My křtíme děti ze tří důvodů: aby bylo zdravý, mělo klidný spání a nemělo nemoc.“¹¹² Důvod pana P. ke křtu je zcela jiný, než všechny ostatní. Říká, že: „Jsme křesťané a křesťané by měli bejt pokřtěný.“¹¹³ Paní M. má děti už dospělé, pokřtít je nenechala a její švagrová jí to prý neustále vyčítá. Toto jsou různé důvody, proč nechávají slovenští Romové své děti pokřtít.

¹⁰⁹ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

¹¹⁰ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

¹¹¹ Paní M. (40 let): osobní sdělení.

¹¹² Pan L. (37 let): osobní sdělení.

¹¹³ Pan P. (55 let): osobní sdělení.

Křest novorozence probíhá nejdéle do dvou až třech měsíců po narození. Není však výjimkou vidět křest školáka nebo dospělého člověka. Výběr kmotřence pro děťátko také není jednoduché rozhodnutí. Nejčastěji si rodiče vybírají kmotra nebo kmotru podle toho, kdo je jim nejbližší. Nikomu jinému kromě rodiny by dítě prý nesvěřili. Pokud ovšem mají důvěru k nějakému rodinnému příteli, může se taky stát kmotrem jejich miminka. Na rozdíl od křtin u olašských Romů, má dítě kmotřence pouze jednoho. Bývá zvykem, že kmotřenec koupí miminku oblečení na křestní obřad. Poté ještě dává dítěti dárky do postýlky. Bývají to různé hračky nebo vybavička pro miminko. Holčičkám se také dávají zlaté náušnice nebo řetízek a chlapcům peníze, či hodinky.

Olašští Romové dbají na to, aby dítě bylo co nejdříve pokřtěné, protože podle jejich víry je do té doby pod vlivem zlých duchů a bytostí. „Když je pokřtěný, tak už je to dítě chráněný andělem. Proto musí být pokřtěný co nejdřív, aby ti duchové odešli od toho malýho co nejdřív pryč.“¹¹⁴ Proto olašská rodina hledí, aby zajistili děťátku křest, jakmile přijde žena s dítětem z porodnice. Neexistuje prý olašský Rom, který by byl pokřtěný ve školním nebo dokonce až v dospělém věku. Nepokřtěné dítě se také prý nemůže dostat na křižovatku. „Tam, kde je zkrížená cesta nepokřtěný dítě prostě nesmí. Mohli by ho vidět zlí duchové a ublížit mu.“¹¹⁵ Olašští Romové si za kmotra vybírají také nějakou důvěryhodnou a blízkou osobu, ať už z rodiny nebo z přátel. Dítě má však kmotry dva. Obřad probíhá tak, že se všichni čtyři účastníci křtu, tedy rodiče a dva kmotřenci postaví před kněze. Dítě drží v náručí křestní máma a následně opakují po knězi předříkávané věty. Musí slíbit, že se o dítě postarají, kdyby jeho rodiče někdy v budoucnu nemohli. Poté vyjdou ven z kostela a děťátku vloží do peřinky dárky. „Holce nějaký náušnice a klukovi třeba jiný zlato. To se tam musí dát, to je podstata.“¹¹⁶ Potom si kmotra a matka dítěte podají ruce a poblahopřejí si. To samé udělá otec dítěte a kmotr. Následovně vezme kdokoliv z rodiny svěcenou vodu z kostela a všechny účastníky křtu s ní pocáká, kdyby náhodou při nich stáli zlí duchové.

¹¹⁴ Paní T. (55 let): osobní sdělení.

¹¹⁵ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

¹¹⁶ Paní T. (55 let): osobní sdělení.

Po křestním obřadu většinou následuje hostina. O náklady za občerstvení a pití se většinou postará kmotr dítěte. „U nás je ta hostina tradiční, protože to dítě se narodilo, tak se mu projevuje, že o něm vlastně víme.“¹¹⁷

5.2. Tradice spojené se smrtí

Smrt je stejně jako ve všech rodinách, tak i v té romské období plné smutku a truchlením za mrtvého. Žádný z respondentů však neměl pocit, že by rituály, jako je vartování nebo vkládání předmětů do rakve byly prováděny z toho důvodu, že by se pozůstalí báli vlivu mrtvého, jak je uvedeno v teoretické části. Tyto rituály jsou podle nich prováděné jako úcta a vzdání holdu mrtvému. Pozůstalí si přejí, aby se měl nebožtík na onom světě dobře, a nemají potřebu mu jakýmkoliv způsoby znemožňovat jeho možný návrat z onoho světa zpátky na zem. Naopak. Mnozí si návštěvu zemřelého příbuzného výslovně přejí.

5.2.1. Období po úmrtí

Když zemře někdo z rodiny, zpráva se rozšíří stejně rychle jako v minulých dobách. „Všechno se hned roznese. Stačí jeden telefonát a ten hned volá dál a dál a večer už se všichni sejdou.“¹¹⁸ Vzhledem k tomu, že dnes již odváží nebožtíka těsně po úmrtí pohřební služba, pozbývají některé rituály na významu. Někteří dotázaní však přesto byli svědky, kdy měla jejich rodina mrtvého až do pohřbu doma, ale většinou je to už delší doba, takže si to moc prý nepamatojí. Mince, které by se měly mrtvému položit na oči, aby s sebou nevzal ještě někoho na smrt, však žádný respondent neznal. Všichni se shodovali, že peníze se dávají pouze do rakve, aby měl mrtvý peníze pro převozníka na onen svět. Někteří si však pamatovali zákaz, že by se žádný z pozůstalých neměl dívat do zrcadla, když je mrtvý v domě. Možná proto, že zrcadla znamenají brány do světa duchů, jak je uvedeno v teoretické části. Pravidlo, které říká, že by se až do pohřbu nemělo vynášet z domu smetí, žádný z mých respondentů nezná.

¹¹⁷ Pan P. (55 let): osobní sdělení.

¹¹⁸ Paní L. (50 let): osobní sdělení.

Duše zemřelého prý také neodletí oknem ven, protože na zemi zůstává sedm let.¹¹⁹ Rituál, při kterém se mělo s truhlou nebožtíka při vynášení z domu třikrát klepnout o práh, pozbyl také na platnosti, stejně jako vynášení nebožtíka nohami napřed. Oblečení, které měl nebožtík v době smrti, některé rodiny spálí. „Ano, já jsem spálil oblečení, které na sobě měla maminka, když zemřela.“¹²⁰ Jiní respondenti však o něčem takovém neměli ani tušení. U olašských Romů se oblečení, které měl nebožtík v době smrti na sobě, spálit nemusí. Pálí se však nejoblíbenější kousky oblečení, které nosil. Většinou to bývají jedny kalhoty, tričko a svetr. Ale nepálí se to hned, třeba až dva, tři týdny po pohřbu. „A jak stoupá ten dým, tak se říká, že to jde za ním do nebe.“¹²¹ Ostatní oblečení se potom rozdává v rodině.

5.2.2. Vartování

Vartování zaujímá v životě Romů stejně významné místo jako třeba narození dítěte nebo křtiny. Bdít u zemřelého je dnes stejně důležitou povinností jako dříve. V minulosti však bylo zvykem mít mrtvého až do pohřbu v doma. Většinou to bývaly tři dny, záleželo, jak rychle se zařídil pohřeb a všechno potřebné. V dnešní době již není zvykem uchovávat tělo zemřelého doma v místnosti. Přesto se mezi mými respondenty našli takoví, kteří nebožtíka doma měli. „Já jsem měl tchána doma. Bylo teplo, takže jsme měli větráky, ale bylo to už potom takový zapáchající.“¹²² Když zemře někdo z rodiny, zavolá se pohřební služba, která mrtvého většinou nejdéle do hodiny nebo dvou odveze do márnice. Vartování potom probíhá stejným způsobem jako dříve s jediným rozdílem. Místo těla nebožtíka se připraví k uctívání jeho fotografie a kolem ní se zapálí svíčky.

S vartováním mají zkušenost všichni pardubičtí Romové, s kterými jsem hovořila. Ti starší sami vartování několikrát zažili, mladší ho znají z vyprávění. „Já vartování znám z vyprávění od starších. Víím, že se vzpomíná na toho zemřelého doma u manželky. Pije se, vzpomíná se, loučí se celá rodina.“¹²³ Vartování trvá po dobu, než se dá zemřelý pohřbít. Většinou jsou to tři dny, ale může to být klidně i celý týden.

¹¹⁹ Paní T. (55 let): osobní sdělení.

¹²⁰ Pan L. (37 let): osobní sdělení.

¹²¹ Paní T. (55 let): osobní sdělení.

¹²² Pan T. (60 let): osobní sdělení.

¹²³ Paní S. (27 let): osobní sdělení.

V domě zemřelého se sejde jeho nejbližší rodina. Rozloučit se také přicházejí příbuzní a známí. Nejbližší rodina se vartování účastní celou dobu, ale známí se většinou přijdou rozloučit a zase odejdou.

„Ti, co toho člověka znali, přijdou, sednou, my je pohostíme a to už je potom na nich, jestli odejdou za hodinu nebo až za dva dny. Nás prostě uctí tím, i kdyby se zastavili na pět minut.“¹²⁴

Na vartování je potřeba nakoupit velké množství jídla a pití, včetně alkoholu. Celá tato tradice bývá někdy i dost vyčerpávající a fyzicky náročná, proto si dlouhou chvíli členové krátí hraním karet, vyprávěním historek ze života zemřelého, ale nezpívá se.¹²⁵ Písňe, televize a rádio jsou zakázané. Nejvýznamnější účel vartování je však vzdát poctu mrtvému a ulehčit pozůstalé rodině v jejich smutku. „Sejdeme se, povídáme si, ženský hodně plakaj. Mě když umřel kamarád, tak jsem taky brečel, protože mi ho bylo hodně líto.“¹²⁶ Samotná délka vartování bývá někdy také určena podle finančních prostředků. „To už záleží podle peněz, někdy to vyjde draž než svatba.“¹²⁷

Vartování u olašských Romů má propracovanější řád a systém, než u slovenských. Podle výpovědí, které jsem získala, existuje během vartování pár odlišností. Všechno probíhá téměř stejně. Doba vartování je také různá. Může se totiž stát, že pozůstalí nemají hotovou hrobku nebo musí čekat na rakev, takže vartování může trvat klidně i týden. Sejdou se nejbližší příbuzní, poté vzdálenější rodina, tedy bratrance, synovci, atd. a nakonec známí. Tyto tři vzniklé skupiny však mají své stoly, které se nemíchají. Poté se zpívají písňe, které měl nebožtík rád a tancuje pro jeho duši.¹²⁸ To je však naposled, kdy se může zpívat, po celou dobu, kdy rodina drží smutek je to totiž zakázané. Hlavně se prý dělá sranda, aby se vydrželo sedět až do rána. U olašských Romů se totiž vartuje pouze v noci, přes den to není. Jídlo na stole však nikdo nenajde, protože když se jí, jí se za jeho duši. U olašských Romů se během vartování hlavně „chlastá“. Rózy otec prý zemřel v jedenáct hodin dopoledne a v šest hodin v podvečer už vartovali. Ráno se všechno uklidilo a večer zase přišel někdo další.

¹²⁴ Pan P. (55 let): osobní sdělení.

¹²⁵ Paní L. (50 let): osobní sdělení.

¹²⁶ Pan M. (34 let): osobní sdělení.

¹²⁷ Pan L. (37 let): osobní sdělení.

¹²⁸ U Rumungrů je tanec a zpěv zakázán

Vartování také může probíhat každý den jinde. Například pokud se převáží tělo nebožtíka do jiného státu.

5.2.3. Pohřeb

Před pohřbem rodina obléká zemřelého do nějakého obleku. Nejčastěji prý do takového, který mu byl nejbližší. Paní L. tvrdí, že do rakve se musí koupit oblek nový a černý. U olašských Romů nebožtík dostane do rakve také nový... „ale nesmí být černý. Já jsem svému manželovi koupila tmavomodrý oblek s proužkem, novou košili i boty.“¹²⁹ Vkládání různých předmětů do rakve je tradice, která se zachovala ve velké míře. Všichni dotázaní, kteří se zúčastnili pohřbu, toho byli svědky nebo sami něco do rakve mrtvému vložili. Nebožtík s sebou na onen svět dostane věci, které měl hodně rád. Bývají to třeba hodinky, nůž, různé drobnosti. Když rád kouřil nebo pil, dostane cigarety i lahev kořalky. „To záleží na rodině, ne všichni tohle dělají.“¹³⁰ Slovenští Romové dávají svým příbuzným a přátelům do rakve také to, co měli oni sami rádi, nějaký předmět, který jim je blízký. Může to být třeba i prstýnek. Je to prý taková rozlučka se zemřelým.

Kdyby se však u olašských Romů dostala do rakve k zemřelému nějaká věc, která mu nepatří, znamenalo by to velké neštěstí. Romové totiž věří, že by majitel té věci mohl do roka také zemřít. Proto všechno oblečení, které má nebožtík v rakvi na sobě, je od ponožek a spodního prádla kompletně nové. Nikdy se totiž neví, zda si jeho oblečení nepůjčil někdo z jeho rodiny. To oblečení totiž nosil jako živý, a kdyby bylo pohřbeno s nebožtíkem, mohlo by mu to také přinést smrt. Když mrtvého spouští do hrobu, dostane na cestu nějaké drobné mince pro převozníka na onen svět. Věci, které měl nebožtík rád, se naskládají do rakve kolem něj. Dávají se tam podobné věci jako u slovenských Romů - alkohol, cigarety. „Akorát zapalovač a sirky se nedávaj, aby nezapálil ten jejich svět.“¹³¹ Olašské hroby nebo někdy také hrobky, bývají mnohdy vybavené i kusy nábytku. „U nás se totiž říká, že hrob, v kterým mrtvý leží, tak je to jeho dům.“¹³² U olašských Romů se říká, že když během pohřbu prší, tak mrtvý brečí,

¹²⁹ Paní T. (55 let): osobní sdělení.

¹³⁰ Paní N. (32 let): osobní sdělení.

¹³¹ Paní T. (55 let): osobní sdělení.

¹³² Paní R. (27 let): osobní sdělení.

protože mu je těžko za tenhle svět. Nebo když se zadrhnou rámy, při spouštění rakve do hrobu, znamená to, že nechce z našeho světa odejít. Pan T. se také zmínil, že hosté by měli přijít na pohřeb v nějakých tmavších barvách, kromě červené, to už je potom prý moc provokativní.

Žádný z mých respondentů neví, že by se rakev měla ovazovat řetězy, aby se nebožtík nemohl vrátit. Jak již bylo řečeno, Romové se svých zemřelých příbuzných nebojí, takže nemají potřebu nic takového dělat. Strach z cizích mulo mají, ale jejich pohřbu se stejně neúčastní. Že by se měl dávat pozor, aby přes rakev nepřešla kočka nebo pes, také žádný z mých respondentů nevěděl.

5.2.4. Po pohřbu

V teoretické části této práce je uvedeno, že se třetí den po pohřbu přijde zesnulý rozloučit s rodinou a poděkovat za pohřeb nebo naopak přijde rodině vyčíst, že mu do rakve nedali nějaký předmět, který mu teď chybí. Většina z mých informátorů neví nic o tom, že by se nebožtík chodil loučit třetí den, ale většina souhlasí s tím, že mulo se, dřív nebo později někomu skutečně ukáže. „Ono se říká, že vždycky přijde až po delší době se podívat nebo se jako rozloučit s rodinou. Někomu se prý ukáže, někomu ne.“¹³³ Z toho tedy vyplývá, že se pardubičtí Romové na příchod mrtvého nijak nepřipravují, tudíž ani nezjišťují, zda se mulo v domě ukázal nebo ne.

Smutek nad zesnulým drží dnes každá romská rodina různě dlouho. Šest týdnů po pohřbu však téměř všichni respondenti drží smutek, chodí v černém a nepustí si televizi, ani rádio. Potom už je to individuální. Někdo chodí v černém půl roku, někdo rok. Jiný černé oblečení po uběhnutí šesti neděl sundá, ale celý rok nechodí na zábavy. V olašských rodinách by prý žena, děti a sestry zemřelého měly nosit černé celý rok. Ženy by se také neměla malovat, neměly by chodit do hospody a na zábavy. Také Vánoce se u olašských Romů nedělají. Jídlo se prý navaří, ale nemají stromeček, ani nemohou zpívat.

Romové mají ve zvyku navštěvovat hroby častěji, než majoritní obyvatelstvo. Někteří chodí za svými zemřelými příbuznými dokonce každý týden. „Já chodím za

¹³³ Paní V. (35 let): osobní sdělení.

svejma rodičema pravidelně každou sobotu nebo chodim i jindy, když mám čas.“¹³⁴ Romové mají tedy ve zvyku chodit na hroby nejen ve výroční dny, jako jsou narozeniny, svátek, Vánoce, Velikonoce nebo svátek mrtvých. Na hroby dnes již nosí pouze kytky, žádné jídlo, ani předměty, které se dávaly zesnulému do hrobu, dnešní Romové už nenosí.

Pověry o smrti nebo znamení, která by ohlašovala smrt, téměř nikdo nezná. Pouze jedna mladá Romka se zmínila, že pokud někdo ve snu vidí zuby, nehty nebo vlasy, pak do rodiny přijde smrt.

5.2.5. Mulo

Jak jsem se mohla přesvědčit, v mulo věří každý Rom, ať je slovenský nebo olašský. Mulo, neboli duch zemřelého, je součástí téměř každodenního života Romů. „U vás se říká nebožtík, u nás mulo.“¹³⁵ Podle některých pardubických Romů je mulo druhá duše zemřelého.

Respondenti mi v souvislosti s mulo začali vyprávět spoustu příběhů. Víra, že Romové mají z mulo strach, není až tak zcela pravdivá. Bojí se, ale jenom těch cizích. Bojí se pouze zemřelých, kteří nepatřili do jejich rodiny.

„Já třeba pomáhám těm řidičům, když přehazují nebožtíka do vozu. Já takovej strach nemám, nevidím v tom žádný problém, ale Romáci by tohle povolání nikdy nedělali, oni jsou strašně pověřčiví.“¹³⁶

Převážná většina dotázaných si naopak přeje se s mulo setkat. Některým se to splní ve snu, jiným ne. „Já bych se hrozně rád setkal se svými rodiči, ale ještě jsem neměl to štěstí.“¹³⁷ „Já jsem se setkal se svojí matkou. Zjevila se mi ve snu a já jsem se ptal hlavně na ten druhý život, ale nic jsem se nedozvěděl. Ona mi nechtěla odpovědět.“¹³⁸

Mulo se podle Romů zjevuje nejčastěji ve snu. Když se prý zdá o mulech, znamená to nějaké prokletí. Podle jiných Romů však mulo také může varovat před nějakým neštěstím nebo poskytnout radu.

¹³⁴ Pan T. (60 let): osobní sdělení.

¹³⁵ Pan J. (26 let): osobní sdělení.

¹³⁶ Pan T. (60 let): osobní sdělení.

¹³⁷ Pan P. (55 let): osobní sdělení.

¹³⁸ Pan J. (26 let): osobní sdělení.

„Já už mám jedenáct roků tátu po smrti. Nepřišel za mnou přes osm roků, ale tuhle jsem uklízela a sundala jsem fotku (ukazuje ze sebe na zed') a asi po 8 letech se mě ukázal a ukázal se mně na tom samým místě, kde má tu fotku. Nelíbilo se mu, že jsem jí sundala, ale já jsme jí tam zapoměla vrátit. Vy neslyšíte, co říká, já jsem ho tam uviděla a věděla jsem, proč přišel, protože já tam mám tu fotku už dlouho a najednou tam nebyla.“¹³⁹

Podle výpovědí mých respondentů se může mulo také snažit odvést někoho blízkého s sebou na onen svět, pokud se jim stýská nebo pokud se dotyčný v pozemském životě trápí.

„Moje máma se mně každej den ve snu ukázala a mluvila se mnou, že si pro mě přijde, že by mě odnesla na ten druhý svět, že mě tady nenechá. A já jsem jí začala prosit, aby mě nebrala, aby mě nechala, že mám malé děti. A potom mi neřekla nic, jenom odešla. Prostě nechtěla, abych tady zůstala, ona mě vychovala, měla mě strašně ráda a toužila, aby mohla být se mnou.“¹⁴⁰

Mulovu přítomnost však také můžete pocítit na vlastní kůži. Pokud je v místnosti, začne tam být chladno a cítíte vítr. To je prý automatické znamení, že mulo je mezi Romy. Mulo také může bouchnout dveřmi, kredencem, skříní nebo může něco spadnout ze stěny. Tímto způsobem dává najevo, že je v místnosti.

„Když umřel manželův táta, tak jsme pár dní potom čerpali u benzínky a moje velká holka si odřela koleno. Seděla v autě a já jsem jí tu nohu obvazovala, když najednou cejtím, jak ho mám za ramenem, jako kdyby dával pozor, jak to dělám.“¹⁴¹

Pan J. mi vyprávěl podobnou příhodu o svém budoucím tchánovi:

„Mojí přítelkyni umřel táta. Já jsem se s ním teda moc nemusel. On ještě před smrtí si opravoval auto a já jsem si ho od něj půjčil a pak jsem mu prostě zalhal, že to auto má v garáži no a přitom jsem ho nevrátil. No a on potom po smrti za mnou pořád chodil. Vyloženě jsem ho neviděl, ale věděl jsem, že tam je. Věděl jsem to psychicky i fyzicky. Byl to hroznej pocit, protože toho člověka nevidíte, ale víte, že tam je. Mně tchán vždycky klepal na dveře. Takhle to trvalo týden a pak to ustalo. Nejlepší, co můžete udělat, je s tím člověkem mluvit. Já jsem vždycky utíkal z baráku, protože jsem se ho

¹³⁹ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

¹⁴⁰ Paní T. (55 let): osobní sdělení.

¹⁴¹ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

bál. Ale prý když si to s ním vyříkáte nebo se ho zeptáte, proč to dělá, tak on toho nechá.“¹⁴²

Rodině prý také mulo hodně pomáhá. Ochraňuje ji třeba na cestách, aby se jejím členům nic zlého nestalo. „On se třeba neukazuje, ale je vždycky při svých blízkých. Já, děti, i vnoučata víme, že nás chrání.“¹⁴³

Pokud se mulo při setkání ve snu dotkne člověka, na ruce se mu do rána udělají modřiny, které nebolí. „Koukejte, moje dcera je zrovna má na ruce, asi jí takhle drželi (naznačuje pohyb).“¹⁴⁴

Podle olšských Romů se mulo může převtělit do kočky.

„Když v jedenáct, ve dvanáct večer uvidíte černou kočku, tak je to mulo, mrtvola a může to být kdokoliv. Když jsme bydleli v Černý za Bory, tak tam chodila pořád černá kočka a brečela a mňoukala a to už ten pocit, že to víte, že je to on.“¹⁴⁵

Paní N. šla jednou odpoledne k sousedce, bylo asi čtvrt na jednu odpoledne. Svítalo slunce a bylo ten den obzvlášť velké teplo. Šla po chodbě a najednou jí prý začala být zima. Cítila, že má za zády mulo, tak se otočila a uviděla černé stíny. Její sousedka je prý ten den také viděla. Podle olšských Romů se mulo prý dá zahnat máchnutím levou rukou. Paní Róza, když se s manželem nastěhovali do nového bytu, měli s mulo problém.

„Manžel se totiž pravidelně každou noc po půlnoci budil a támhle (ukazuje do rohu), byl danej stůl. O on každou noc tam u toho stolu viděl čtyři starý lidi, jak se hádali. Tak jsem přendala postel jinam, nechala jsem to tady pokropit svěcenou vodou a od té doby je klid.“¹⁴⁶

¹⁴² Pan J. (26 let): osobní sdělení.

¹⁴³ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

¹⁴⁴ Paní L. (50 let): osobní sdělení.

¹⁴⁵ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

¹⁴⁶ Paní R. (27 let): osobní sdělení.

6. Závěr:

Na začátku mé bakalářské práce jsem považovala za vhodné nastínit příchod Romů do Čech, konkrétněji tedy hlavně jejich příchod ze Slovenska, který probíhal masově po druhé světové válce, protože převážná většina Romů, žijících v České republice a tedy zároveň i moji respondenti, jsou právě potomci těchto migrantů. Krátce je také uvedena skadba a původ různých skupin Romů, žijících dnes na území České republiky, neboť mezi mými informátory nejsou pouze Romové slovenští, ale také olašští. O těchto skupinách se tedy čtenář dozví nějaké informace z kraje této práce.

Praktická část ukazuje tradiční rituály a zvyky Romů, jež jsou posbírány z různých výzkumů převážně na Slovensku. Po nastudování těchto zvyků následoval terénní výzkum. Přes počáteční neúspěšné navazování kontaktů s Romy, jsem s pomocí dvou neziskových organizací provedla výzkum, o který jsem se s Vámi mohla podělit v praktické části této práce. Snažila jsem se popisovat co nejdůkladněji fakta, která jsem získala v terénu, aby bylo zřejmé, které rituály dodnes přetrvaly, které zanikly, kolik respondentů je dodržuje, atd.

Romské ženy ještě dodnes dodržují některé příkazy a zákazy, které říkají, co by těhotná žena měla nebo neměla dělat. Podle výzkumu, který jsem provedla, se stupeň dodržování odvíjí nejvíce od věku romské ženy. Nejmladší informátorka během těhotenství téměř žádné tradiční zvyky nedodržovala, kromě zákazu dívat se na něco ošklivého. Starší ženy se dělily na dvě skupiny: ty, které rituály znaly a dodržovaly je a dále ty, které znaly pouze teorii, ale sami je během těhotenství nepraktikovali. Často ale právě tyto ženy, které rituály nedodržovaly, mi vyprávěly spoustu odstrašujících příběhů z okolí, které se staly v souvislosti s nedodržováním zásad během těhotenství. Mnohdy jsem si všimla, že respondenti jsou na vázkách a sami nevědí, zda těmto zvykům, které se mezi Romy tradují, mají věřit. Olašské ženy však jsou v tomto směru stále aktivní a dodržují všechny uznávané a předky praktikované tradiční rituály.

Porod, který dříve probíhal přímo v domě těhotné ženy, již nikdy nebude stejný jako dřív. Romské ženy v současné době rodí v porodnici a v souvislosti s tím, vymizely tradiční rituály a postupy praktikované při domácím porodu. Pouze u olašských žen se porodní tradice uzpůsobila „nemocničním podmínkám“. Ženy jsou zvyklé rozpouštět si vlasy, sundávat ozdoby z těla a posilnit se na blížící se porod panákem kořalky, než jsou odvezeny do nemocnice.

Rituálů, které mají ochránit novorozence před nečistými silami, se také dochovalo pouze několik. Ochranné předměty neznal žádný z mých respondentů, ale s uhranutím miminka měli zkušenost téměř všichni dotázaní. Někteří byli opět na rozpacích, zda v uhranutí věřit nebo ne. Ti, kteří měli s uhranutím zkušenosti, také věděli, jak si s ním mají poradit. Způsoby byly různé. Některé rituály však romské ženy vůbec neznaly. Například nevěděli nic o „sladké máme“, která krade novorozeňata nebo zákaz pohledu do zrcadla po porodu byl mým respondentům také neznámý.

Podle výzkumu, který jsem mezi Romy v Pardubicích provedla, je téměř pro všechny důležité, mít děti pokřtěné. Neměla je pokřtěné pouze jedna žena, která vyrostla v dětském domově a potom mladá maminka, jenž se na křest svých potomků teprve chystá. Důvody Romů ke křtu byli různé. Nejčastější názor však byl ten, že křtí už jen tak ze zvyku. Olašští Romové však nechávají své děti pokřtít za jediným účelem: aby byli ochráněni před světem duchů.

Co se týče rituálů spojených se smrtí člena rodiny, vartováním a pohřbem, shledala jsem zde největší úroveň dodržování tradic spojených s tímto odvětvím. Každý pardubický Rom, který zažil smrt v rodině, se zúčastnil vartování. Také vkládání předmětů do rakve se zachovalo v hojné míře. Víra v mulo je dnes mezi Romy také stále rozšířená.

Romové v Pardubicích tedy stále ještě dodržují rituály a tradice spojené s narozením i smrtí člověka, avšak jak jsem se mohla přesvědčit, často zapomínají na magický význam rituálu. Vědí, co mají v konkrétní situaci dělat, ale nevědí, proč to dělají. Během výzkumu se nepotvrdil žádný obecný trend v dodržování rituálů. V jedné rodině se praktikují rituály spojené se zemřelým více než v jiné. To samé se týká také rituálů dodržovaných během těhotenství. „Veliké rituály“ jako je vartování, vkládání předmětů do rakve nebo víra v uhranutí se do dnešní doby zachovaly mnohem víc než „drobnější tradice“, jako je zákaz podívat se po porodu do zrcadla nebo vkládání ochranných předmětů pod polštářek dítěte. Některé zvyky tedy zanikají, u jiných se jejich dodržování mění pouze na pasivní znalost.

Někdy jsou však ve výpovědích respondentů znát zřejmé rozpory. Jednou říkají věřím, podruhé říkají nevěřím. Například pan T. pochybuje o své víře v uhranutí, sám žádnou takovou zkušenost nemá, ale ze svého okolí slyšel příběhy, ze kterých vyplývá, že je to možné.

Myslím, že by bylo přínosné, v tomto výzkumu pokračovat i nadále a zjistit, čemu Romové doopravdy věří. Co ovlivňuje jejich víru v tyto tradice a rituály, proč se někteří v tomto ohledu stávají skeptičtí?

Výzkum mezi pardubickými Romy mě obohatil nejen o nové poznatky. Jak již jsem psala, ze začátku nebylo snadné sehnat nějaké respondenty. Později se však moje smůla prolomila a já jsem měla šanci seznámit se s lidmi, kteří mi velmi pomohli a uvedli mě do tajů a záhad jejich romské kultury. Díky nim jsem poznala všechny rituály, které mě zajímaly, ale také pohostinnost a ochotu, kterou mě po celou dobu zahrnovali.

7. Seznam zdrojů použitých v bakalářské práci:

Bibliografie:

Davidová, Eva. *Cesty Romů 1945-1990*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzity Palackého v Olomouci, 1995. 245 s. ISBN 80-7067-533-8.

Demeter, Gejza. Slovo dvěma romským novinářům. In HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 129 s. ISBN 80-244-0496-6

Hajská, Markéta. Křtem proti zlým silám. *Dingir : časopis o současné náboženské scéně*. 2004, roč. 7, č. 1, s. 13-15.

Hájková, Markéta. Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice. In Šišková, Tatjana. (eds.). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. s. 127-143. ISBN 80-7178-648-9.

Horváthová, Emília. Cigáni na Slovensku: Rodinný a spoločenský život. In Budilová, Lenka, Jakoubek, Marek. (eds.). *Cikánská rodina a príbuzenství*. Ústí nad Labem, 2007. s. 115-132. ISBN 978- 80-87025-11-6.

Horváthová, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury: Lidové noviny, 2002. 84 s. ISBS 80-7106-615-X

Hrdličková, Lucie. Smrt a pohřeb u Romů. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*. 2004, roč. 7, čís. 1, s. 19-21, ISSN 1212-1371

Hübschmannová, Milena, Lacková, Elena. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. vydání první. Praha : Triáda, 1997. 280s. ISBN 80-901861-8-1.

Hübschmannová, Milena. Viera v mula u slovenských Rómov. *Slovenský národopis*. 2005, roč. 53, čís. 2, s. 172-204, ISSN 1335-1303

Jakoubek, Marek; Poduška, Ondřej. *Romské osady v kulturologické perspektivě*. Brno: Doplněk, 2003. 174 s. ISBN 80-7239-140-2.

Mann, Arne, B. Duchovná kultura Rómov. *Dingir : časopis o současné náboženské scéně*. 2004, roč. 7, čís. 1, s. 10-12, ISSN 1212-1371

Mann, Arne B. Magická ochrana novorodenca u Rómov na Slovensku. In KOVÁČ, Milan, Mann, Arne B. (eds.) *Boh všetko vidí. O Del sa dikhel*. Bratislava: Chronos, 2003. 346 s. ISBN 80-89027-06-7.

Mann, Arne, B. Obyčaje pri úmrtí u cigánov - Rómov v troch spišských obciach. *Slovenský národopis*. 1988, 36, 1, s. 192-201.

Mann, Arne B. Romský dejepis. Vyd. 1. Praha : Fortuna, 2001. 48 s. ISBN 80-7168-762-6.

Moravské zemské muzeum Brno. *Romové - O Roma : Tradice a současnost Angodez the akának*. Brno : Moravské zemské muzeum Brno, 1999. 90 s.

Socioklub. *Romové v České republice (1945-1998)*. Vydání první. Praha: Siciopress, 1999. 558 s. ISBN 80-902260-7-8.

Šebková, Hana. Střípky romské tradice v osadě v Hermanovcích. *Romano Džaniben*, 2001, čís. 3-4, s. 42-77, ISSN 1210-8545.

Van Gennep, Arnold. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Lidové noviny, 1997. 201 s. ISBN 80-7106-178-6.

Internetové zdroje:

Darjav.webgarden [online]. 5. 7. 2008 [cit. 2011-02-28]. Kdo jsme. Dostupné z WWW: <<http://www.darjav.webgarden.cz/>>.

Doubrava, Petr. *Pardubický deník* [online]. 19. 2. 2008 [cit. 2011-02-28]. Ghetta mají také Pardubice. Dostupné z WWW: <http://pardubicky.denik.cz/zpravy_region/ghetta_20080218.html>.

Godlová, Růžena; Lavička, Vojta. *Orsec* [online]. 31. 8. 2010 [cit. 2011-02-28]. Nová reality show?. Dostupné z WWW: <http://www.orsec.cz/cs/informacni-servis/nova-reality-show_138-291/>.

Meredit [online]. 24. 01. 2008 [cit. 2011-03-05]. *Tradice a rituály v životě moderního člověka*. Dostupné z WWW: <<http://www.meredit.cz/content/view/106/27/>>.

Hübschmannová, Milena. *Rombase* [online]. Praha: 2002 [cit. 2011-03-28]. Dostupné z WWW: <<http://romani.uni-graz.at/rombase/cgi-bin/art.cgi?src=data/ethn/belief/sorceress.cs.xml>>.

Seznam respondentů:

Paní T., Olašská Romka, 55 let

Paní R., Olašská Romka, 27 let

Pan J., Slovenský Rom, 26 let

Paní S., Slovenská Romka, 27 let

Pan T., Slovenský Rom, 60 let

Pan P., Slovenský Rom, 55 let

Paní M., Slovenská Romka, 40 let

Paní V., Slovenská Romka, 35 let

Pan M., Slovenský Rom, 34 let

Paní L., Slovenská Romka, 50 let

Paní N., Slovenská Romka, 32 let

Pan L., Slovenský Rom, 37 let